БИБЛИОТЕКА
им. А. С. Пушкина

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 273 (12663) | 1984 чылдың ноябрь 28, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының ийиги сессиязы

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧАА-ЧАА ЧЕДИИШКИННЕРЖЕ

Советтер чурту төөгүлүг ужур-дузалыг болуушкуннарның бүдүүзүнде туруп турар. Беш чылдың сөөлгү чылынче кириптериңге белеткенип турар бис, ол дээрге доозукчу чыл, ол — СЭКП-ниң XXVII съездизинге идепкейлиг белеткелдиң чылы, Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 40 чыл болурунуң чылы. Чурттуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол-кол сорулгаларын СЭКП ТК-ның октябрь (1984 ч.) Пленумунуң материалдарында, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга эш К. У. Черненконуң чугаазында ханызы-биле, бүгү талалыг анализтеп, тодараткан.

Совет кижилер ол программалыг документилерде айтышкыннарны болгаш түңнелдерни ызии-биле чүүлдүгзүнмүшаан, беш чылды төлептиг доозарының, экономиканы интенсификастаарын шапкынчыдарының, ниитилел бүдүрүлгезинге сөөлгү үеде чедип алдынган эки бурунгаарлаашкыннарны ниити күш-биле быжыглап, байлакшыдарының дугайын медеглеп турарлар.

Партия коммунистерни, социалистиг экономиканың бүгү адырларының ажыл-ишчилериниң ажыл-агыйны улам эки чорударынче, курлавырларны таарымчалыг ажыглаарынче, улам эки түңнелдиг ажылдаарынче углап турар.

Улустуң соңгуп алган төлээлекчилери улуг Совет күрүнениң чаагай чоруунуң болгаш чечектелиишкининиң дугайында доктаамал сагыш салып турар. Олар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының ийиги сессиязынга ам чыглып келген. Ол ноябрь 27-де Кремльдиң Улуг ордузунга Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң каттышкан хуралы-биле ажыттынган.

Эштер **К. У. Черненко, Г. А. Алиев, В. И. Воротников, М. С. Горбачёв, А. А. Громыко, Д. А. Кунаев, Г. В. Романов, М. С. Соломенцев, Н. А. Тихонов, В. В. Щербицкий, П. Н. Демичев, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарёв, В. М. Чебриков, Э. А. Шеварднадзе, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков** оларны депутаттар болгаш аалчылар диңмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Хуралды Националдар Совединиң Даргазы А. Э. Восс ажыткан.

Депутаттар сессияның хүн айтырыын болгаш ооң ажылдаар чурумун чаңгыс үн-биле бадылаан. Чугаалажып көөрү-биле киирген айтырыглар:

1. 1985 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайы болгаш 1984 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүселдезиниң чоруп турарының дугайында.

2. 1985 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1983 чылда ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында.

3. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында.

Бирги айтырыг талазы-биле илеткелди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы депутат **Н. К. Байбаков** кылган.

Сессия ажылын үргүлчүлеп турар.

1985 ЧЫЛДА ССРЭ-НИҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫНЫҢ БОЛГАШ 1984 ЧЫЛДА ПЛАН КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының даргазы депутат Н. К. БАЙБАКОВТУҢ илеткели

Бистиң чуртувустуң күш-ажылчы база бир чылы доостур чыгаан. Ленинчи партияны болгаш ооң Төп Комитедин долгандыр сырый каттышкан совет кижилер боттарының патриоттуг бедик хүлээлгезин медерэп билбишаан, партияның экономиктиг стратегиязын амыдыралга боттандырарынга боттарының күжениишкиннерин улгаттырып, Ада-чурттуң Улуг дайынынга бүгү делегейге төөгүлүг Тиилелгениң 40 чылын болгаш стахановчу шимчээшкинниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш бүгү чоннуң социалистиг чарыжын калбартып турар. Бо ийи юбилейлиг байырлалдарда совет улустуң күш-ажылчы болгаш дайынчы эрес-маадырлыг чоруу, СЭКП-ниң XXVII съездизин Төрээн чурттуң алдары дээш тайбың чаа-чаа тиилелгелер-биле уткууруңга ооң шиитпирлиг сырый холбашкан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралы бо чылдың ноябрь 15-те болуп эрткен болгай. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш К. У. Черненко ол хуралга делгереңгей чүве чугаалаан. Совет экономиканың байдалын бүгү талалыг ол анализтеп көрген, ажыл-агый политиказының, ылангыя эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир, бүдүрүлгени интенсификастаар, ооң ажыктыын өстүрер, күш-ажыл болгаш материалдыг курлавырларны камнаарының чурумун бүгү талалыг күштелдирер, бүдүрүлгениң, планның болгаш керээниң сагылга-чурумунуң деңнелин бедидер, ажыл-агыйны эргелеп башкарарының болгаш контрольдуң системазын сайзырангайжыдар талазы-биле эң чугула сорулгаларны көдүрген.

План болгаш бюджет төлевилелдериниң дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов аңаа илеткел кылган болгаш келир чылын улус ажыл-агый хөгжүлдезин сайгарып чугаалаан.

1985 чылда план болгаш бюджет төлевилелдерин СЭКП ТК-ның Политбюрозу колдуунда чүүлдүг деп көрген болгаш эш К. У. Черненконуң чугаазында айтышкыннарны база түңнелдерни бүгү партия, күрүне, ажыл-агый органнарының, хөй-ниити организацияларының болгаш күш-ажылчы коллективтерниң ажыл-чорудулгазының үндезини болдурарын шиитпирлээн.

Он бирги беш чылдың доозукчу чылы болур 1985 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын силерниң чугаалажып көрзүн дээш база бадыладыры-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели киирип турар деп, илеткелчи депутаттарга чугаалаан. Ынчаарга доозукчу чыл СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын күүседир талазы-биле совет улустуң күжениишкиниң тургузукчу күш-ажылының түңнелдерин үндүрер. Келир чылдың планы партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның дараазындагы Пленумнарының шиитпирлеринге, экономиканы хөгжүдериниң, чоннуң амыдырал деңнелин бедидериниң, чурттуң бүзүрелдиг камгаланыр аргазын хандырарының кол айтырыгларының талазы-биле эш К. У. Черненконуң чугааларында айтышкыннарга болгаш түңнелдерге үндезилеттинген.

Беш чыл планын, 1984 чылда улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң түңнелдерин, а ол ышкаш план төлевилээшкинниң ажылдап кылырынга база чугаалажып көөрүнге идепкейлиг киришкен күш-ажылчы коллективтерниң, ССРЭ-ниң министерстволарының болгаш ведомстволарының, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң, партия, совет болгаш профэвилел организацияларының саналдарын барымдаалап көрбүшаан, планның көрдүнген даалгаларын тодаргайлаан. Бистиң ниитилел амыдыралывыстың демократизминиң ханылап калбарганы, ажыл-агыйны планнаарынга болгаш эргелеп башкарарынга массаларның идепкейлиниң улам өзүлделиг ролю бо талазы-биле илергейлеттинген.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң байдалдарында бистиң экономикавыстың хөгжүп турарын демдеглээр херек. Даштыкы политиканың ленинчи принциптеринге шынчы Совет Эвилели тургустунуп келген айтырыгларны тайбың шиитпирлээринче, күрүнелер аразынга дең эргелиг харылзааларны хандырарынче, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадырынче, ядролуг дайынның кыжаныышкынын узуткаарынче быжыг угланыышкынны чорудуп турар. Ооң-биле чергелештир чурттуң айыыл чок чоруун быжыглаарынга болгаш совет улустуң тургузукчу күш-ажылын камгалаарынга эргежок чугула хемчеглерни Совет Эвилели боттандырып турар. Бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың тайбыңны камгалаарынче болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынче угланган чайгылыш чок ол политиказын делегейниң эң калбак хөй-ниитизиниң, сарыылдыг угааныг бүгү кижилериниң талазындан билип, деткип турар.

1984 чылда планның күүселдезиниң болур кол түңнелдеринге Н. К. Байбаков ооң дараазында доктааган.

Партияның организакчы болгаш политика-кижизидилгелиг улуг ажылының, массаларның күш-ажылчы идепкейлиниң көдүрүлгениниң, улус ажыл-агыйынга харысалганы, корум-чурумну болгаш сагылга-чурумну быжыглаар талазы-биле хемчеглерниң түңнелинде 1983 чылда экономикага эгелээн таарымчалыг угланыышкыннарның хөгжүлдези бо чылын уламчылаан. Ниитилел бүдүрүлгезиниң өзүлде темпилери бедээн, ооң шынар көргүзүглери экижээн, аңаа үндезилээш чоннуң амыдырал деңнелиниң улам ыңай бедидери чедип алдынган.

Хереглелге болгаш чыылдага ажыглаар национал орулга 498,5 млрд. рубль болур болгаш 1983 чылдыынга бодаарга 3,1 хуу көвүдээр. Күрүне планынга ынчаар көрген-даа турган. Үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли 4,4 хуу өзер, а планнааны 3,8 хуу турган, ооң иштинде «Б» бөлүктүң продукциязы 4,5 хуу өзер. 1983-1984 чылдарда ниитизи-биле алырга, үлетпүр бүдүрүүшкүнү 8,8 хуу өзер, а беш чылдың баштайгы ийи чылдарында өзүлде 6,4 хуу турган болгай.

СЭКП ТК-ның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр машина тудуушкуну, химия, газ, микробиология болгаш өске-даа чамдык адырлар мурнап турар темп-биле хөгжүп турар, олар эртем-техниктиг депшилгени тодарадып турар кол адырлар болгай. Бо түңнелдер, эң чугула экономиктиг көргүзүглер талазы-биле планнарның күүсеттингени болгаш ажыр күүсеттингени — бистиң экономикавыстың хөгжүлдезинге интенсивтиг факторларның салдарының өзүлдезин херечилеп турар, ол бүдүрүүшкүннүң тургузуун, техниказын база технологиязын, күш-ажылды организастаарын болгаш эргелеп башкарарын сайзырангайжыдарынга, практикага эртем-техниктиг чаа чүүлдерни уламна калбаа-биле нептередиринге үндезиленген.

Көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязы 1984 чылда онгу беш чылда ортумаа-биле бир чылдың хемчээлинге деңнээрге 10 млрд. ажыг рубльге өзер. 1983 чылдыынга деңнээрге мал ажылының продукциязын садары көвүдээр: малды болгаш кушту — 4 хуу, сүттү — 2,3 хуу, чуурганы — 2,1 хуу ажыр саткан, бо байдал агроүлетпүр комплекизиниң болбаазырадыр адырларының ажылынга таарымчалыг болуп, чурттакчы чонну эът болгаш сүт продуктулары-биле хандырарынга эки салдарлыг болуп турар.

Чүък болгаш пассажир транспортунуң ажылы экижээн. Бо чылын бүгү хевирниң транспорту чүък саарылгазының хемчээлиниң планын ажыр күүседир.

(Төнчүзү 2-ги арында).

К. У. Черненконуң Н. Киннокту хүлээп алганы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко ноябрь 26-да Кремльге Великобританияның лейбористиг партиязының баштыңы Н. Киннок-биле ужурашкан. Амгы үениң делегей байдалының болгаш англи-совет харылзааларының чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оңал солчуушкуну болган.

Великобританияның политиктиг амыдыралынга лейбористиг партияның ойнап турар ролюн ССРЭ-де чогуур-биле үнелеп көрүп турарын К. У. Черненко демдеглээн. Совет Эвилели Великобритания-биле чаагай кожа-хелбээ харылзаалыг болуруң, ооң-биле дең эргеге болгаш бот-боттарынга ажыктыг чорукка үндезилээш, кады ажылдажылганы кылырын шын-на сеткили-биле күзеп турар. Лейбористиг партияның национал конференциязы чоокта чаа бистер шуптувус «айыылдыг делегейде чурттап турар бис»: дайын кыжаныышкынны кошкавайн турар — деп, шын демдеглээн болганда, ол чорук улустар аразының айтырыгларынга чугула кол чүүл боор турар-дыр.

Өске ниитилел тургузуглуг күрүнелерге удур «ыдыктыг походтарны» чарлаары эвес, «күш дөгээриниң политиказы» болгаш шериг күжүнүң талазы-биле артык күштүг болуру дээш ужур-утка чок оралдажылгазы эвес, ядролуг сүртедиишкин-даа эвес, а чүгле тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынның, дең чоруктуң болгаш бир дөмей айыыл чок чоруктуң принциптерин ядролуг вектиң үезинде делегей харылзааларының үндезини болдурар ужурлуг дээрзинге К. У. Черненко болгаш Н. Киннок чөпшээрешкен. Чүгле оларга даянгаш, тайбынны камгалап ап, бөмбүрзекти ядролуг айыыл-халаптан чайладып болур.

Н. Киннок лейбористиг партияның сөөлгү конференциязының хүлээп алганы «Британияның камгалалы болгаш айыыл чок чоруу» деп документини айыткаш, эрге-чагырганы алган таварылгазында лейбористер, национал камгалалдың системазын ядролуг чепсек чок болурунга үндезилеп тургузарынга, британ девискээрден кандыг-даа ядролуг чепсекти үндүреринге быжыг күзелдиин демдеглээн.

К. У. Черненко аңаа харыы кылдыр ядролуг чепсекти тургусканының баштайгы хүннеринден-не эгелээш, Совет Эвилели ону хоойлудан дашкаар кылдыр чарлаары дээш, ооң курлавырларын узуткаары дээш туржуп келгенин айыткан. Эң эки шиитпир болза бүгү делегейге ядролуг чепсекти долузу-биле узуткаары ол болур ийик. Ол сорулгаже угланган чамдык-кезек-даа хемчеглер — ядролуг чепсектерни кызырарының, делегейниң янзы-бүрү районнарынга ядролуг чепсек чок зоналарны тургузарының дугайында дугуржулгаларга болгаш өске-даа чогуур базымнарга Совет Эвилели байыр чедирип турар.

Великобританияның камгалалының болгаш айыыл чок чоруунуң айтырыгларының талазы-биле лейбористиг партияның программазы Британияның, Европаның тайбың келир үезин хандырарының сорулгазын харысалгалыг көрүп турарының дугайында херечилеп, ядролуг дайынның үнүп кээп болур айыылын эвээжедиринге идиглиг боор турар-дыр.

Совет Эвилели Европага таарымчалыг болзун дээш Варшава керээзиниң чурттарының болгаш НАТО чурттарының дең болгаш бир дөмей айыыл чок болуруунуң принциптеринге үндезилээш, ортумак ыракшылдың ядролуг болгаш тактиктиг-даа ядролуг чепсектеринден ону бүрүнү-биле хостаары дээш туржуп турар.

ССРЭ — ядролуг чепсекти ажыглаарының принципиалдыг удурлайыкчызы. Ол бодунга ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглаваc дең хүлээлгени байырлыг бадыткал-биле алган. Ындыг чепсекти бүдүрериндеп болгаш садып алырындан ойталаан база боттарының девискээрлеринде ындыг чепсек чок күрүнелерге удур ядролуг чепсекти кажан-даа ажыглаваc дугайын Совет Эвилели 1978 чылда-ла медеглээн. Бир эвес Великобритания бодунуң кылып алганы болгаш даштыкы-даа ядролуг чепсектен бүрүнү-биле ойталаар дугайында, а ол ышкаш ооң девискээринден даштыкы ядролуг базаларны узуткаарының дугайында шиитпирин херек кырында боттандырып чорудар болза, Британияның талазы-биле ССРЭ-ниң хүлээлгези база-ла ындыг болур ийик деп К. У. Черненко чугаалаан.

Англи таланың узуткаары ядролуг ракеталарынга дүүштүр ССРЭ-ниң Европа кезээнде болуунуң ортумак ыракшылдың ракеталарының ол хире кезээн кызырарынга болгаш херек кырында узуткаарынга Совет Эвилели белен болур ийик деп, К. У. Черненко онзалап демдеглээн. Британияда даштыкы базаларны узуткавышаан, ядролуг чепсекти бүрүнү-биле дужүрериин боттандырып чорудар болза, ССРЭ-ниң бодунуң ядролуг чепсээ британ девискээрже шыгааттынмас байдалды тургузар ийик. Великобританияның ядролуг чепсекти дужүрер дугайында тускай шиитпир үндүрген таварылгазында шериг талазы-биле совет-британ талаларының аразында харылзааларга хамаарыштыр тургустунуп келир бүгү айтырыглар ССРЭ биле Великобританияның аразынга чугаалажыр болгаш чогуур дугуржулгаларны кылыр арга тургустунар ийик.

Дыка ырак ужугар совет оперативтиг-тактиктиг ракеталар кандыгыл дээрге, оларны чаа америк ракеталарны Барыын Европада сайгара тургусканынга харыы кылдыр ГДР-ниң болгаш ЧССР-ниң девискээрлеринде тургускан. Оларның күжү чогуур үелерде алган өске-даа совет харыы хемчеглер ышкаш, америк ракеталарны сайгара тургусканының ССРЭ-ге болгаш өске-даа социалистиг чурттарга таварыштырып турары кыжаныышкынга шуут-ла дүүшкек боор турар. Ооң ужурундан совет ракеталар дугайында айтырыг чүгле америк таланың моон соңгааргы хөделиишкиннерин барымдаалап шиитпирлеттинген туруп болурун К. У. Черненко медеглээн.

Байдалдың моон соңгаар кандыг болуру АКШ-тың катап соңгуткан администрациязындан, ооң тайбыңга ынакшылдыг медеглелдерин тодаргай утка-шынар-биле долдурарынга херек кырында белен бе дээрзинден дыка хамаарыжыр апаарынга беседаның киржикчилери чөпшээрешкен. Бир эвес ол ындыг болур болза, ССРЭ бүрүн белен; ол ак сеткилдиг, дең эргеге үндезилээш, АКШ биле чаагай харылзаалар дээш, ындыг болганда, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадыры болгаш ядролуг дайынның кыжаныышкынын узуткаары дээш демисежип турар.

Чогум-на ынчангаш, Совет Эвилели, чоокта чаа президент Рейганга космосту милитаризастаавазының, стратегтиг ядролуг чепсегленишкинни болгаш ортумак ыракшылдың ядролуг чепсектерин кызырарының дугайында бот-боттарынга холбаалыг айтырыгларның бүгү комплекизиниң талазы-биле ССРЭ биле АКШ-тың чугаалажылгаларының эгелээрин саналдаан деп, К. У. Черненко чугаалаан. Бо бүгү угланыышкыннарга ССРЭ ядролуг чепсекти бүрүнү-биле хоруурунче болгаш кедизинде баргаш, узуткаарынче бурунгаарлаар арганы бээр эң-не таарымчалыг, боттуг шиитпирлерни тыварынга белен боор турар. АКШ-тың администрациязы кандыг турушче кирерин, тодаргай чугаалажыышкыннарга ол шынап-ла белен бе дээрзин келир үе көргүзер.

Н. Киннок бодунуң талазындан ССРЭ-ниң инициативазынга байыр чедиргеш, чугаалажыышкыннарже эгелеп кирериге ССРЭ биле АКШ-тың аразында чедип алдынган дугуржулгага сеткил ханганын илередип, чугаалажыышкыннарның үре-түңнелдиг болурунга идегээрин илереткен.

Стокгольм конференциязының болгаш өске-даа чыыштарның түңнелинде дээштиг контроль-биле катай-хаара, улустар аразынга идегелди быжыглаарынга херек кырында идигин кылыр, ындыг хемчеглерни дугуржуп, чөпшээрешкен турарынга идегелди беседа киржикчилери база илереткен. АКШ-тың сөөлгү үеде Төп Америкага, ылаңгыя ында бодунуң политиказынга делегей эргелерин үреп, Никарагуага хамаарыштыр кылган үүлгедиишкиннери дүүшкүрлүг чорукту күштелдирген, тайбынны хандырарының перспективаларын баксыраткан дээрзинге К. У. Черненко болгаш Н. Киннок чөпшээрежип турарлар.

Ажылчын шимчээшкинниң, политиктиг партияларның, бүгү депшилгелиг, демократтыг күштерниң дайын кыжаныышкынынга удур хөделиишкини, тайбыңның болгаш улустарның айыыл чок чоруун камгалаарының хереэнге чугула ролюн болгаш харысалгазын беседаның киржикчилери демдеглээн.

К. У. Черненко болгаш Н. Киннок олар СЭКП-ниң болгаш Великобританияның лейбористиг партиязының ажыл-чорудулгаларының дугайында информациялар солушкан. Олар ССРЭ биле Великобританияның аразынга харылзааларны чогумчалыг хөгжүдеринге ийи партиялар аразынга харылзааларның болгаш санал-оңал солчуушкунунуң ужур-дузалыын демдеглээн.

Найыралдыг байдалга эрткен ужуражыышкынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарёв, СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының оралакчызы А. М. Александров, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның Делегей килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы А. С. Черняев, даштыкы херектерниң лейбористиг «теневой» министри Д. Хили, лейбористиг партияның баштыңының дузалакчызы Ч. Кларк, канцелярия директору Р. Клементе, Н. Киннoктуң парлалга-биле харылзаалар талазы-биле дузалакчызы П. Хьюетт, лейбористер баштыңының хууда парламент секретары Д. Фостер.

(СЭТА).

УЛАН-БАТОРГА БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ БОЛГАН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Аңаа Моолдуң Улустуң-революстуг намының III съездизиниң болгаш МАР-ны тургузуп чарлааныының 60 чыл болганынга тураскаадкан байырлыг хурал болган.

МАРН ТК-ның Чиңгине секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмунхту, чурттуң өске-даа партия болгаш күрүне удуртукчуларын, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП МХК-ның бирги секретары В. В. Гришинге баштаткан совет партия-чазак делегациязын хуралдың киржикчилери үргүлчүлелдиг диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Ж. Батмунх илеткел кылган. Бөгүн МАР-ның коммунистери болгаш ажылчы чоннары төөгүде шылгарангай ийи болуушкуннарның юбилейин демдеглеп турар деп, ол чугаалаан. Алдан чыл мурнунда МАРН-ның III съездизи чурттуң капитализмни оюп эрткеш, социализмче хөгжүлдениң капиталистиг эвес оруу-биле чоруурунче партияның шугумун тодараткан. Ол-ла 1924 чылда бирги Улусчу Хурал Моол Арат Республиканы тургусканың чарлааң болгаш ооң баштайгы конституциязын хүлээп алган.

МАРН болгаш бүгү моол улус Ленинниң партиязынга — алдарлыг СЭКП-ге болгаш ооң эш К. У. Черненкога баштаткан Төп Комитединге, маадырлыг совет улуска чалбыыштыг акы-дуңма найыралдыг байырын чедирбишаан, чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинни илередип турар.

Илеткелчи ооң соонда МАР-ның ажылчы чоннарының чедиишкиннериниң дугайын, республиканың экономиктиг күчү-шыдалының чайгылыш чок өзүлдезинин, ооң улузунуң чаагай амыдырал-чуртталгазының, культурлуг деңнелиниң бедээниниң дугайын тодаргай чугаалаан.

Делегей пролетариадының баштыңы В. И. Ленинниң болгаш моол революцияның удуртукчузу Д. Сухэ-Баторнуң үндезилеп тургусканы моол-совет найыралды бистер боттарывыстың революстуг улуг чаалап алыышкынывыс кылдыр үнелеп көрүп, улам быжыглап турар бис. Бир ай мурнунда бистиң Совет Эвилелинче ажылчын аян-чорууvус болган. Ооң үезинде СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы К. У. Черненко, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихонов, Совет Эвилелиниң өске-даа партия болгаш күрүне ажылдакчылары-биле ужуражып, беседалашкан бис. Ол аян-чоруук бистиң аравыста акы-дуңма харылзаавыстың бүгү айтырыгларын ханызы-биле чугаалажып көөр болгаш моол-совет найыралдыг харылзааларны улам хөгжүдүп, ажыктыг болдурарының айтырыгларын чугаалажып көөрүнүң калбак аргазын берген. Моол болгаш совет улустарының найыралдыг болгаш акы-дуңма ёзунуң харылзааларын, оларның марксистчи-ленинчи авангардтары — СЭКП биле МАРН-ның сырый эвилелин моон-даа соңгаар быжыглап, калбартырынга бистиң ниити шиитпирливисти чугаалажыышкыннар база катап бадыткаан.

Партия болгаш улус алдарлыг юбилейлерни төлептиг уткуушаан, боттарының Төрээн чуртунуң кайгамчыктыг чараш келир үезинче идегел-биле көрүп турар — деп, Ж. Батмунх түңнелинде чугаалаан.

Ооң соонда **В. В. Гришин** чүве чугаалаарга, чыылганнар ылыы-биле уткуп хүлээп алган. Ол МАРН-ның төөгүлүг III съездизиниң болгаш МАР-ны чарлап тургусканының 60 чылы-биле холбаштыр ССРЭ-ниң удуртукчуларының болгаш улустарының өңнээзиннер Моолдуң коммунистеринге, бүгү ажылчы чоннарынга изиг байыр чедирген.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының ийиги сессиязы

1985 ЧЫЛДА ССРЭ-НИҢ ЭКОНОМИКТИГ БОЛГАШ СОЦИАЛ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫНЫҢ БОЛГАШ 1984 ЧЫЛДА ПЛАН КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ДУГАЙЫНДА

(Уланчызы. Эгези 1-ги арында).

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң болгаш ылаңгыя күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң талазы-биле даалгалар бо чылын күүсеттинип турар.

Чижээ, үлетпүрге ол 4 хуу ажыг болур, а планнааны 3,4 хуу турган. Ооң күсели-биле үлетпүр продукциязының немей өзүлдезиниң 93 хуузу алдынар, ол дээрге бир дугааргы ындыг чедиишкин-дир. Көдээ ажыл-агыйга, тудугга болгаш демир-орук транспортунга бүгү немей өзүлде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедиткениниң күсели-биле чедип алдынар. Ындыг түңнел күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан ажыр бедидер база продукцияның бот-үнезин немей чиигедир талазы-биле СЭКП ТК-ның кыйгырыынга харыы кылдыр күш-ажылчы коллективтерниң немей алган хүлээлгелериниң хөй кезииниң күүсеткениниң ачызында чедип алдынган.

Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидери эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин практикага нептерединден улам-на улуг черге-биле хамааржып бар чыдар. 1984 чылда машиналарның, дериглерниң, аппараттарның, автоматчыдылга херекселдериниң чаа хевирлериниң 4 муң хире үлегери чогааттынар. Бүдүрүлгениң технологтуг чорудулгаларын автоматтыг болгаш роторлуг шугумнарны, робототехниктиг комплекстерни болгаш саналга техниказын ажыглап тургаш автоматчыдарының талазы-биле даалгалар боттанып турар.

Мурнунда чылдар-биле бир дөмей, 1984 чылда капитал тудугнуң улуг программазы боттанып турар. Күрүнениң капитал салыышкынының күсели-биле кол фондуларны ажыглалга киирери бо чылын 136 млрд. рубль болур, ол бистиң чуртувустуң бүдүрүлге күчүзүнге көскү немелде-дир. Чыл төнчүзүнде кол бүдүрүлге фондуларының ниити өртээ 1,5 трлн. рубль болур.

Улус ажыл-агыйының чаа болгаш чаарты кылган бүдүрүлгелеринде хөй-хөй чугула объектилер ажылдап эгелээн. БАМ-ның кол демир-орук оруун тударын хуусаадан эрте дооскааны болгаш магистральдың бүгү дуртунга поездилерниң ажылчын шимчээшкиниң ажытканы шылгарангай болуушкун-дур, ону онзалап демдеглээр херек. Магистральдың тудукчуларынга болгаш ажыглакчыларынга СЭКП ТК-ның байыр чедиришкининде айытканы ышкаш, чаа транспорт артериязы чурттуң, ылаңгыя Чөөн Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң экономиказын хөгжүдеринге, ол черлерге улуг девискээр-бүдүрүлге комплекстерин тургузарынга, улус ажыл-агыйынга байлак бойдус курлавырларын киириштиреринге чугула ужур-дузалыг.

Партияның XXVI съездизинге көрдүнген болгаш СЭКП ТК-ның дараазындагы Пленумнарының шиитпирлеринге улам хөгжүткен социал хөгжүлдениң болгаш улустуң чаагай чоруун бедидериниң программазын боттандырары 1984 чылда үргүлчүлээн. Чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр боттуг орулга 3,3 хуу өзер, а беш чыл планында бо чылга хамаарыштыр өзүлдени 3,1 хуу кылдыр көрген турган болгай. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның шалыңының айда ортумак хемчээли 185 рубль болур ийикпе, азы 2,5 хуу өзер, а колхозчуларның айда ажыл төлевири — 145 рубль, азы 3 хуу өзер.

Хереглелдиң ниитилел фондулары 3,5 хуу өзер болгаш 140 млрд. рубль чедер.

Күрүне болгаш кооперация садыының үүрмектеп садар бараан саарылгазы 4,5 хуу көвүдээр. Күрүнениң үүрмектеп садар өртектерин чиигедиринге база сезоннуг садыглаашкыны чорударынга 5 млрд. рубльди тускайлаан.

Бо чылын акшаландырыышкынның бүгү дөстериниң күсели-биле 113,7 млн. дөрбелчин метр ниити шөлдүг чурттаалга бажыңнарын тудар, ол дээрге 1983 чылдаазынга деңнээрге 1,3 млн. дөрбелчин метр хөй. 10 млн. хире кижиниң чурттаалга байдалдарын экижидер арганы ол берген.

Беш чыл планында бо чылга көрдүнгенинден хөй школа назы четпээн уруглар албаң черлерин, ниити билиг школаларын, эмнелгелерни, поликлиникаларны 1984 чылда тудар.

Бүдүрүлгелерниң ажыл-агыйжы бот башкартынар чоруун болгаш харыысалгазын күштелдирерин калбартыр талазы-биле 1984 чылда беш министерствога чорудуп турар калбак хемчээлдиг шенелде планнаашкынны болгаш экономиканы эргелеп-башкарарын сайзырангайжыдар талазы-биле хемчеглер системазынга чугула черни ээлээн. СЭКП ТК-ның Политбюрозу шак ол экономиктиг шенелдениң баш бурунгаар үндүрген түңнелдерин чугаалажып көрген болгаш бедик көргүзүглерни чедип алырынга күш-ажылчы коллективтерниң сонуургалын бедидериче угланган бөлүк хемчеглер оларның ажыл-агыйжы чорудулгазының түңнелдеринге ниитизи-биле эки салдарны чедирип турар. Кол көргүзүглерниң бирээзи — керээлиг хүлээлгелерни барымдаалап продукция сайгарарының планын күүседири экижээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң күсели-биле продукция бүдүрериниң бүгү немей өзүлдези чедип алдынган, оон бот-үнезин чиигедир талазы-биле онаалдалар ажыр күүсеттинген.

Планныг чамдык көргүзүглерниң күүседириниң деңнелинге салдар чедирип турар ажыл-агыйжы чорудулгаларда бар бергелер болгаш четпестер дугайын чугаалап тура, беш чыл планында көрдүнген хемчээлинге деңнээрге көдээ ажыл-агый продукциязының колдуунда агаар-бойдустуң эң-не таарымча чок байдалдарының уржуундан чедир алдынмааны хамыктың мурнунда шыңгыы четпес болуп турарын илеткелчи демдеглээн. Бо чорук үлетпүрнү чиг-эт-биле болгаш садыгны бараан курлавырлары-биле хандырарынга багай салдарлыг болуп турар.

Чамдык министерстволарның ажылында шыңгыы четпес чүүл болза чаа техниканы болгаш технологияны бүдүрүлгеге нептередир талазы-биле онаалдаларны күүсетпээни болуп турар.

Чамдык адырларның эвээш эвес бүдүрүлгелери болгаш ажыл-агыйлары боттарының бар аргаларындан куду деңнелге ажылдап, көрдүнген планнарны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүсетпейн турар. Үе-шактан болгаш курлавырларның чидириглери ам-даа улуг, ол дээрге ажыл-агыйжы эвес чоруктуң түңнели-дир.

Материалдыг курлавырлар камналгазының талазы-биле планнар күүселдезиниң чоруп турарынче эң-не онзагай кичээнгей салыры чугула.

Мурнуку чылдардаазы ышкаш, 1984 чылда чамдык министерстволар продукция бүдүрериниң номенклатура болгаш ассортимент талазы-биле планнарын күүсетпейн турар, ол чорук-кылыгларны хереглекчилерге болгаш чагыглар ёзугаар чедир чорудуп бербес чоруктуң кол чылдагааны болуп турар.

Капитал тудугда чамдык экижилге бар-даа болза, ажыл-херектиң байдалы ниитизи-биле чогуур деңнелге четпейн турар. Кол фондуларны болгаш бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга киирер талазы-биле онаалдалар күүсеттинмейн, тудуг бүдүрүлгезин организастаарында четпестер оожум чайлаттынып турар. Мурнуку хевээр-ле хөй акша-хөреңгини хөй санныг объектилерже быдарадып, смета чурумун хажыдып турар, ажылдың шынары куду болуп турар таварылгалар эвээш эвес.

ССРЭ-ниң 1983 чылда экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол-кол сорулгаларын, темпилерин болгаш пропорцияларын тодарадып тура, келир чыл ниитилел бүдүрүлгезинге шынар талазы-биле ханы өскерилгелерни киирер ужурлуг, он ийиги беш чылга бааза үе-чада болур деп чүвени демдеглээри чугула деп, илеткелчи оон ыңай чугаалаан.

1985 чылдың планы интенсификацияны күштелдирериче, бүдүрүлгениң техниктиг деңнелин бедидериниче, экономиканың шапкын, пропорционалдыг хөгжүлдезинче, бүдүрүлге болгаш эртем-техниктиг күчүлерни, ажыл-агыйжы иштики курлавырларны эң дээштиг ажыглаарынче угландырып турар. Ол чорук чугаалажып көөрү-биле кирип турар чыл планының чамдык онзагай талаларын тодарадып турар.

Улус ажыл-агыйының адырлар аайы-биле 1985 чылга даалгалары экономиканың хөгжүлдезинде 1983—1984 чылдарда көстүп келген эки чүүлдерни быжыглап база хөгжүдүп турар. Ниити экономиктиг көргүзүглер талазы-биле өзүлдезиниң темпилери 1981-1984 чылдарда чедип алдынган чылдың ортумак хемчээлдеринден шала улам бедик кылдыр төлевилеттинген. Национал орулганың, көдээ ажыл-агый продукциязының, демир-орук транспортунуң чүък саарылгазының, а ол ышкаш үлетпүр продукциязының эң чугула чамдык хевирлерин бүдүрериниң абсолюттуг немей өзүлдези улгадыр.

Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыының, ылаңгыя чүнүң-даа мурнунда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң, кол фондуларны болгаш бүдүрүлге күчүлерин ажыглаарының көргүзүглериниң талазы-биле бедик даалгаларны төлевилээн. Оларны күүседири ажылдап турар бүдүрүлгелерге ажылчыннар санын өстүрбейн, харын-даа оларның санын кызырганының түңнелинде үлетпүр бүдүрүлгезиниң бүгү немей өзүлдезин хандырар ужурлуг. Ол чорук улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга эртемниң болгаш техниканың, автоматизацияның болгаш механизацияның, бүдүрүлгени эртемге үндезилеп организастаарының эң чаа чедиишкиннерин ажыглап киирер, күш-ажылдың коллективтиг хевирлерин хөгжүдер база аңаа идиг бээрин сайзырангайжыдар талазы-биле хемчеглерниң калбак комплекизин боттандырарын негеп турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң болгаш ажыл төлевириниң өзүлдезиниң аразында хамаарылга экижиир.

Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыының көргүзүглерин тодарадыры-биле, чижээ, мындыг чүүлдү демдеглеп болур: күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң күсели-биле национал орулганың немей өзүлдезиниң барык шуптузун болгаш үлетпүр продукциязының немей өзүлдезиниң 96 хуузун, а көдээ ажыл-агыйга болгаш демир-орук транспортунга бүдүрүүшкүнүң бүгү немей өзүлдези ооң дузазы-биле чедип алдынары төлевилеттинип турар.

1985 чылдың планныг даалгаларын күүседири, он ийиги беш чылга эргежок чугула үндезин баазаны тургузары эртемниң болгаш техниканың амгы үелеги чедиишкиннериниң үндезининге улус ажыл-агыйының адырларының бүдүрүлге аппарадының чаартылгазының темпилерин бедидерин негеп турар.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидериниң болгаш улус ажыл-агыйының негелде-хереглелдериниң бар турар курлавырлар-биле балансалашкаанының чугула негелдези болур чиг-эт, одалга-энергетика болгаш материалдыг курлавырларның камналгазының чурумунче кичээнгей улгадыр.

Мурнакчы бүдүрүлге коллективтериниң бүдүрүлге бүрүзүнге, область, край, республика бүрүзүнге камналганың пландан дашкаар фондузун тургузар, чылда 2 хүннү камнап алган материалдар, чиг-эт болгаш одаар чүүлге ажылдаар деп инициативазын чуртта калбаа-биле деткип турар. Ол фондунуң акша-хөреңгилерин социал хереглелдерге, бирги ээлчегде, чоннуң медицина хандырылгазын экижидеринге ажыглаар апаар.

1985 чылда үлетпүр продукциязының бот-үнези 0,8 хуу чиигээр ужурлуг, ол дээрге бо чылда чедип алган темпилерден бедик болуп турар. Тудугга чарыгдалдарны эвээжедири 0,5 хуу хемчээлдиг көрдүнген.

Келир чыл экономиктиг шенелдени чорударынга чаа үе-чада болур, ооң негелделери-биле эвилел болгаш республика чергелиг 21 министерство, а ол ышкаш дыка хөй областарның чоннуң амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелери ажылдаар.

Чурттуң экономиказын хөгжүдериниң болгаш ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын бедидериниң талазы-биле 1985 чылдың планында көрдүнген даалгалар планның кезектериниң балансалашкаан, чүнүң-даа мурнунда бүгү бүдүрүлгениң болгаш капитал тудугнуң материал-техниктиг курлавырлар-биле, чоннуң акша-хөреңги орулгаларының үүрмектеп садар бараан саарылгазының болгаш төлевирлиг ачы-дузаның хемчээли-биле балансалашкаан хандырар ужурлуг.

Материалдыг бүдүрүлгениң төлевилеттинип турар хемчээлин ёзугаар хереглелге болгаш чыылдага ажыглаар национал орулга 17,5 млрд. рубльге азы 3,5 хуу улгадыр. Ынчан национал орулганың бүгү немей өзүлдези хереглел фондузунче кирер.

Келир чылда үлетпүр бүдүрүлгезиниң немей өзүлдези 3,9 хуу, ооң иштинде «Б» бөлүкке—4 хуу болур. Көдээ ажыл-агый продукциязының хемчээли бо чылда чедип алдынарынга хамаарыштыр 6,7 хуу өзер.

Совет экономиканың бүгү адырларын интенсификастаарынга, чоннуң чаагай чоруун бедидеринге бистиң күрүневистиң экономиктиг күчүзүнүң үндезинин тургузуп турар социалистиг үлетпүрге кол роль онаажып турар. 1985 чылдың планында продукциязының хемчээли 4,4 хуу өзер үлетпүрнүң болбаазырадылга адырларын мурнады сайзырадыры көрдүнген, а машина тудуушкунунуу болгаш металл болбаазырадып кылырының — 6,5 хуу өзер.

Илеткелчи оон ыңай одалга-энергетика комплекизиниң адырларын сайзырадырының конструкциялыг материалдарны бүдүрүп турар адырларның айтырыгларынга доктаавышаан, улус ажыл-агыйының бүгү адырларының техниктиг эде дериишкининге, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге машина тудуушкунунуң шиитпирлиг ролюн айтып база машина тудуушкунунуң болгаш металл болбаазырадып кылырының продукциязын мурнады өстүрери планда көрдүнгенин демдеглээн, ук продукцияны бүдүрүп үндүрери 6,5 хуу өзер.

1985 чылда улустуң хереглелиниң аъш-чемниң эвес барааннарын бүдүрери, оларның шынарын болгаш ассортиментизин экижидери уламчылаарын Н. К. Байбаков оон ыңай чугаалаан. Чиик үлетпүрнүң продукциязының ниити хемчээли 1984 чылда 1,7 хуу турганынга удур 3,5 хуу улгадыр.

Катап ажыглаар чиг-эттиң ажыглаар дугайын планның тускай бөлүүнде көргүскен.

Агроүлетпүр комплекизин хөгжүдериниң планын ажылдап кылып тура, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Аъш-чем программазының сорулгаларын, ооң бүгү адырларының деңге хөгжүүрүн хандырарының чугулазын, оларның материал-техниктиг баазазын доктаамал быжыглаарын өөренип көрген деп, илеткелчи чугаалаан.

СЭКП ТК-ның октябрь Пленумунга чугаазынга эш К. У. Черненко ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга партияның болгаш улустуң ээлчеглиг сорулгаларын бүгү талалыг үндезилээш, «тараа бүдүрерин чайгылыш чокка көвүдедири — өзек айтырыг» деп база «чоокку чылдарда аңаа чурттуң бүгү хереглелдерин бүрүн хандырар ооң шак ындыг темпизин чедип алыр ужурлуг» деп демдеглээн.

Черни мелиорастаарынче хөй капитал салыышкынын — 9 млрд. ажыг рубльди киирери көрдүнген. Ук акша-хөреңгиниң күсели-биле 663 муң гектар суггаттыг, 695 муң гектар кургаткан черлерни шиңгээдир. Мелиорастаан черлерниң ниити шөлү 1980 чылда 29,8 млн. гектар турганынга удур бо чылдың төнчүзүнде барык 35 млн. гектар чедер.

1985 чылдың планын тургузуп тура, мал ажылын сайзырадырының үндезини болур тараа болгаш мал чеми бүдүрериниң өзүлдезинче улуг кичээнгейни салган.

Көдээ ажыл-агыйның болгаш ооң-биле холбашкан адырларның материал-техниктиг баазазын улам ыңай быжыглаарын үлетпүрнүң болгаш чүнүң-даа мурнунда машина тудуушкунунуң, химияның, аъш-чем үлетпүрүнүң база өске-даа адырларның ажылдакчыларының келир чылда шиитпирлээр ужурлуг улуг сорулгаларынга илеткелчи оон ыңай доктааган.

Бүдүрүлгениң болгаш капитал тудугнуң хемчээлиниң көрдүнүп турар деңнелдерин барымдаалап, транспорттуң бүгү хевирлеринге чүък сайгарылгазын 3,3 хуу улгаттырары көрдүнген. Газ дамчыдылгазының транспортунга чүък сайгарылгазының мурнады өзүлдезин барык 13 хуу ажырары көрдүнген. Харылзааның болгаш телевидениениң ниити-күрүне дериглелерин сайзырадыр талазы-биле беш чылда сорулгалар күүсеттинерин илеткелчи демдеглээн.

1985 чылда капитал тудугнуң планын СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың апрельде хүлээп алганы «Капитал тудугну планнаарын, организастаарын база эргелеп башкарарын экижидер дугайында» доктаалының негелделерин база ол ышкаш Аъш-чем болгаш Энергетика программаларын күүседирин хандырарының, ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруун бедидериниң, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедириниң, чурттаалга болгаш социал амыдырал тудуушкунун чайгылыш чокка сайзырадырының чугулазын барымдаалап көргениң ёзугаар ажылдап кылган.

Эртем болгаш техниканың хөгжүлдезиниң дугайында чугаалап тура, эртем-техниктиг депшилгениң бүгү угланыышкыннарының талазы-биле онаалдаларны 1985 чылдың планында көргенин Н. К. Байбаков демдеглээн. Машиналарның болгаш дериг-херекселдерниң чаа хевирлерин чогаадып тургузуп база ону бүдүрүлгеге шиңгээдип алырынче, мурнакчы технологияны нептередириниң хемчээлин улгаттырарынче, чаа тургустунуп-даа турар, чаарты дерип-даа турар болгаш техника-биле эде чепсеглээн-даа бүдүрүлгелерге бүдүрүп үндүрер продукцияны чаартырынче бо бүгү угланган. Он ийиги беш чылда болгаш оон-даа узун хуусаада эртем салыышкынын хандырар кол шинчилелдерин улам ыңай калбартыры көрдүнүп турар.

Кижи дугайында база оон өзүп турар материалдыг болгаш угаан-бодал негелделериниң дугайында сагыш салыышкын кажан-кезээде бистиң планнарывыстың төвүнге туруп келген деп, илеткелчи оон ыңай чугаалаан. Ол принцип 1985 чылдың планының үндезинин болуп кирген. Чоннуң кижи бүрүзүнге онааштыр боттуг орулга 3,3 хуу өзер. Бо чылда беш чыл планының онаалдаларынга ол дүтжүп турар.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак шалыңы 190,6 рубль чедир бедиир болгаш колхозчуларның күш-ажылының төлевири айда 150 рубль чедер.

Хереглелдиң ниитилел фондулары 5 хуу улгадыр болгаш 146,5 млрд. рубль чедер. Ол беш чыл планының бо чылга онаалдаларындан 2,5 млрд. рубль бедик болур.

Күрүнениң иштики чээлилериниң облигацияларының өртээн дедир эгидери үргүлчүлээр.

Ниитизи-биле беш чылдың дургузунда акшаландырыышкынның бүгү-ле хевирлериниң күсели-биле хоорайларга болгаш көдээ черлерге ниити шөлү 555 млн. дөрбелчин метр чурттаалга бажыңнары туттунар ийикпе, азы беш чыл планының онаалдаларындан 25 млн. дөрбелчин метр хөй туттунар. Ол чорук 50 млн. ажыг кижиниң чурттаалга байдалын экижидер арганы бээр. Көдээ черлерге чурттаалга тудуунуң программазы чедиишкиниг боттанып турар.

Бойдусту камгалаар база бойдус курлавырларын чөп ажыглаары, бүдүрүкчү күштерни таарыштыр тургузары болгаш эвилелдешкен республикаларның болгаш экономиктиг районнарның ажыл-агыйларын хөгжүдери-биле холбашкан айтырыгларга Н. К. Байбаков делгерэңгей доктааган.

Даштыкы экономиктиг харылзаалар дугайында чугаалап тура, социалистиг чурттар-биле садыглаашкынны 5,4 хуу өстүрери 1985 чылдың планында көрдүнгенин илеткелчи демдеглээн. Он бирги беш чылдың сөөлгү чылының планын тургузуп тура, капиталистиг чурттар-биле үр хуусаалыг садыг-экономиктиг дуржулгаларны база өөренип көрген. ССРЭ хөгжүп орар чурттарга кайы-даа талаларга ажыктыг чорукка үндезилээн экономиктиг болгаш техниктиг деткиишкинни биеэги хевээр чедирер.

Түңнелинде Н. К. Байбаков мынча дээн: Бистиң партиявыс бодунуң XXVII съездизинге херек кырында белеткелдиң үе-чадазынче кирген. Съездиге белеткел массаларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин бедидер, чаа бүгү-ниити көдүрлүүшкүнүн болдурар, чаа чогаадыкчы эгелээшкиннерге болгаш дилээшкиннерге, ажыл-агыйның калбак улуг фронтузунга бедик көргүзүглер чедип алырынга идиг болур дээрзинге чигзиниг турбас.

Кол сорулгаларын силерге илеткээнивис 1985 чылдың планы бүгү чоннуң шак мындыг бедик көдүрлүүшкүннүг байдалында амыдыралга боттаныр. Сорулгалар улуг-даа болза, ону күүседип болурунуң бүгү аргалары бар. Чугаажок, күш-ажылчы коллективтер уткуштур планнар болгаш социалистиг хүлээлгелер хүлээп ап турган, немей хүлээлгелерни ап, бо сорулгаларны улам быжыглаарлар. Эш К. У. Черненконуң айытканы ышкаш бо чылдың арткан үезинде болгаш беш чылдың сөөлгү чылында «чаа беш чылче кирериниң бүзүрелдиг үндезинин тургузар дээш кижи бүрүзү шалыпчы ёзу-биле, бүгү күжүн бериптурган ажылдаары чугула».

Совет чон Коммунистиг партиязының, ооң ТК-зының удуртулгазы-биле 1985 чылдың күрүне планын доллур болгаш ажыр күүседир дээш, чурттуң экономиктиг болгаш камгаланыр күчүзүн улам быжыглаар дээш бүгү күжүн, билиин болгаш дуржулгазын киирер дээрзинге бүзүрелдиг илередирин чепшээреп көрүңер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралы

Ноябрь 26-да Кремльге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ээлчеглиг хуралы болган.

Совет Социалистиг Республикалар Эвилели биле Йемен Араб Республиканың аразынга 1984 чылдың октябрь 9-та Москвага ат салганы Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээни күштүг кылдыр бадылаар дугайында айтырыгны Президиум чугаалажып көрген.

Ол керээни күштүг кылдыр бадылаары-биле киирген ССРЭ чазааның дааскаанын ёзугаар ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң бирги оралакчызы депутат Г. М. Корниенко чүве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары, Националдар Совединиң даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының даргазы Б. Н. Пономарёв ССРЭ-ниң палаталарының даштыкы херектер талазы-биле комиссияларының өмүнээзинден хуралга чүве чугаалаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң даштыкы херектер талазы-биле комиссиялары ук керээни каттышкан хуралынга чугаалажып көргеш, совет болгаш соңгу-йемен-даа улустарның эрге-ажыктарынга болгаш ССРЭ Конституциязынга оон бүрүнү-биле дүгжүп турарын база ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга ону күштүг кылдыр бадылаары-биле сүмелээр деп шиитпир хүлээп алдынганын дыңнаткан.

Ооң дараазында сөс ап, чүве чугаалааннар Совет Эвилели биле Йемен Араб Республиканы найыралдың, деңэргелиг болгаш кайы-даа талага ажыктыг кады ажылдажылганың харылзааларының холбаштырып келгенин демдеглээннер. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму Совет Эвилели биле Йемен Араб Республиканың аразында Найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээни чаңгыс үн-биле күштүг кылдыр бадылаан.

Оон соонда ССРЭ-ниң Дээди Совединиң он бирги чыыжының ийиги сессиязын эрттирери-биле холбашкан айтырыгларны чугаалашкан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму чурттуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органының сессиязының хүн айтырыын болгаш ажылдаар чурумун чугаалашкаш, чүүлдүг деп санаан.

Хуралга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң «Кыдыкы Соңгу чүк районнарынга болгаш ССРЭ-ниң соңгу эрик кыдыынга хамаарышкан далай девискээрлеринге бойдус камгалалын күштелдирер дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын хүлээп алган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бирги болгаш ийиги сессияларының аразында үеде хүлээп алдынган Чарлыктарны Дээди Советке бадыладыры-биле киирер дугайында айтырыгны чугаалажып көрген.

Президиумнуң хуралынга күрүне амыдыралының өске-даа чамдык айтырыгларын база чугаалашкан.

(СЭТА).

Екатерина Делбировна Монгуш Таңды районнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозунуң Успенка сүт-бараан фермазының мурнакчы саанчызы, район Совединиң депутады. Фермага ажылдап келгени он ийи чыл дургузунда ол сүт саалдазының планнарын доктаамал ажыр күүседип келген.

ЧУРУКТА: саанчы Е. Монгуш.

Кара-кыс Оттук Таңды районнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозунуң сорт участогунга ажылдаа-ла чээрби чыл чедип турар. Кышкы үеде участоктуң ажылчыннары чазын тарыыр үрезин ылгаар. Ажыл нарын болгаш шүүттүг. Дуржулгалыг ажылчын хүнде 300 грамм үрезин ылгаар, хүлээлгезин доктаамал ажыр күүседип, 400—450 грамм чедирип турар.

ЧУРУКТА: К. Оттук.

Г. МАКАРОВТУН чураан чуруктары.

ХУУСААЗЫНДА КЕЛИР

Бии-Хемде «Хадын» совхозтуң ырак-узак коданнарында малчыннар автомагазин садыгжызы Анатолий Комбулдайның ажылын мактаарлар. Ол доктааттынган хуусаазында аалдарга келир, малчыннарның чагаан барааннарын бүрүн күүседип эккээрин оралдажыр. Кандыг-бир чылдагаандан чагыг күүсеттинмейн барган болза, ол ооң чылдагаанының дугайында чугаалап, азы ооң орнунга кандыг бараан тааржып болурун саналдаар.

Садып алыкчылар-биле ындыг эптиг ажылдың түңнелинде ооң планы ай, квартал санында күүсеттинип турар. Ооң кызымак күш-ажылын үнелеп турар.

О. ЧАШ-ООЛ.

АҢАА БҮЗҮРЭЭР

Бай-Тал суурдан ырак эвесте, куду талада, Хемчиктиң оң талазында Элезиниг-Хову деп чер бар. Ол чогум чаңгыс эвес, а элээн каш ховудан бүткен. Оларның бирээзин Доора-Хову дээр. Элезиниг-Ховунуң малга таарымчалыы аажок: артыы талазы—улуг эвес даглар, мурнуу талазы — хову, хем кыдыынче чоокшулаарга —тарылга шөлү.

«Бай-Тал» совхозтуң сураглыг хойжузу Таар-оол Сыргыт-оол Доора-Ховуда кыштаанда кээп хонупкан. Чай чаъстыг, күс колдуунда аяскаан болганы-биле Элезиниг-Ховуда оът бо чылын эки. Маңаа көжүп кээриниң мурнунда Таар-оол Хомушкуевич одар-белчиириниң кандыг байдалдыын шинчилеп каапкан. Кыш узун, ынчангаш одарларны айлар, үе аайы-биле хуваап алган. Баштайгы үеде ол душкен бүрүлүг арыгларга малын кадарып турган: ында кара суг бар, кыштагже суг сөөртүп, артык чарыгдал үндүрүп турбас база күскү бүрү харга бастырбаанда, ону малга чиртири одар-белчиир камналгазын болдурар.

Таар-оол биле Татьяна Сыргыт-оолдар чээрби ажыг чыл малчыннап келген. Ынчангаш ажылга чедиишкининиң бир үндезини кыштаглаашкынга хыналымчалыг белеткел, ону ыяк эрттирип алыры дээрзин олар боттарының байлак дуржулгазындан билирлер.

Хөй-ниитиниң малын ажаап өстүрери — күрүнезиниң, ниитилелдиң мурнунга оларның хүлээлгези ол. Бир-тээ ындыг болганда, холду кошкаш кылбайн ажылдаар апаар. Оон башка план күүсеттинмес. Бо дугайын хандыр бодап чоруур болгаш Таар-оол Хомушкуевич биле Татьяна Бораевна чыл бүрүде-ле бедик түңнелдиг ажылдап келген. Чамдык малчыннарны көөрге, бир чылын эки көргүзүглүг, дараазында чылын түңнели кудулап бады-даа баар таварылгалар туруглаар, а Сыргыт-оолдарның ындыг эвес, доктаамал бедик. Ооң чылдагааны чүдел дээрзин совхозтуң удуртукчуларындан-даа, малчынның бодундан-даа айтырып, оларның арга-дуржулгазын сонуургап көрген бис.

Таар-оол биле Татьяна Сыргыт-оолдар мал чеми белеткеп алырынче онза кичээнгейни салып келген. Бо чылын олар 15 тонна сиген белеткеп алыр хүлээлгезин 32 тонна чедирген. Сиген белеткээр тускай шөлдүг, ону чылдың-на аштап арыглааш, суггарып ап турар. Оон аңгыда сиген эң-не чемиштиг, хоолулуг турда, ону кезип алгаш, кыштаанга барып чедирер. Сиген хөй дээш, ону малга кайы хамаан чок төтчеглетпес.

Оларның дуржулгазында бир эки чүүл—мал-маганының деңгилдезин үргүлчү хайгаараары. Чамдык малчыннар болза, малы аажок арыптарга, ам кээп девидеп, сиген, сула эккелиңер деп, совхозунга чарбыттынар, а Сыргыт-оолдар ындыг эвес: ара берген хойну баш удур-ла тыпкаш, ону немелде чем-биле чемгерип, чылыг сугну бээри өйүнде дуза ол деп дуржулгазындан билир апарганнар.

— Кыштагга келген дораан-на хойну кажаалавас бис, чүге дээрге, бирээде, ону дадыктырып өөредир херек, ийиде, хойнуң дүгүнге база эки болур— деп, бо малчыннар тайылбырлаар.—Хөлүн эрттир чылыг кажааның база херээ чок, хойнуң дүгү өл-шык болурга, хүндүс одарга доңар, салгынга алзыптар.

— Кадарчы кижи боду чааскаан чүнү кылып алырыл? Чеже-даа кызарга четтикпес боор болгай. Аңаа улуг дуза херек. А оон аңгыда, дузалакчы кадарчы, сакманчылар чалгаа, шүшпең боор болза, оон кандыг түңнел үнерил? Ынчангаш шупту-ла демниг ажылдаарга, мал төлүн, дүктү-даа ап болур —деп, Таар-оол Хомушкуевич чедиишкиннериниң дугайын мынчалдыр тайылбырлаар.

Олар малын чылдың-на эки семиртип алырлар. Оларның чайлаа Хемчик-Бажының Сар Ыяш-Бажы деп черде. Сыргыт-оолдар чайын хүн дурту узун дээш дүъш чедип кээрге хоюн өдекче-даа эккеп турбас, эртен эрте үндүргеш, орай кежээ аалга эккээр. Одар-белчиири суг-суггаттыг. Чылыг үеде одарга мал кара туразында оъттаары ажыктыг деп олар санап турарлар.

Олар уруг-дарыын база-ла күш-ажылга ынак кылдыр кижизидип өстүрүп турарлар. Улуг уруу Долаана ада-иезинге дузалажып, үш чыл ажылдааш, бо чылын башкы училищезинде өөренип кирген. Долааныны Хемчик-Бажының малчыннары мактаар болду. Ону СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга киирип алганы база таварылга эвес. Ол — ада-иезиниң эрес-кежээзин дөзеп алган ёзулуг-ла ажылгыр кижи.

Кызымак малчын өг-бүле бо чылын төрүүр чүс хоюндан-на 102 хураганны, бир хойга онааштыр 2 килограмм дүктү кыргып алган. Хою ийи дугаар төрээн. Ынчангаш келир чылын оон-даа хөй хураганны алырының аргазы бар. Эрткен чайын оларның кыштаанда чаа кажаа-хораны кылып берген.

— Чарыштыг эжинер кым ирги, Таар-оол Хомушкуевич? —деп оон айтырган бис. Ол мынчаар харыылаан:

— Евгений Эренчин-биле чарыштыг улус бис... Чогум ол эжимниң түңнели кайы хире болганын черле билбедим.

Чамдык кижилер болза мал кадарары, ажаап өстүрери чүгле кыжын болгаш эрте чазын берге дээр болгай. А Сыргыт-оолдарның бодалы ындыг эвес: малды чылдың кайы-даа үезинде бичии-даа када ээнзиретпейн карактаар, оон башка каража-хорамчага таварыжы бээр.

Ам Доора-Ховуда кыштагда ажыл-иш хайныккан. Кыштагда чаа кажаа-хораны кылып берген. Кажаа чанында арай озалааш черде тей дег улуг чогаан сарааt кайы ырактан көстүп турар.

ХЕРТЕК.

Шынар — ажылдың көрүнчүү

ЭДЕ КЫЛЫЫШКЫН ЧОККА

Кызылдың дааранылга фабриказы он айларда пландан ажыр 542 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. Нити продукцияның 97 хуузу бирги сорттуу, 95,9 хуузу эде кылыышкын чок даараттынган болган. Күрүнениң Шынар демдээн тывыскан 664 муң рубльдиң продукциязын бүдүрери көрдүнген турган. Он айларда 999 муң рубльдиң продукциязын фабрика бүдүрген. «Н» индекстиг продукцияны 228 муң рубльге бүдүрери планнаттынган турда, ол 502 муңга күүсеттинген. Коллектив Шынар демдектиг болгаш «Н» индекстиг продукция бүдүрер талазы-биле чыл планын хуусаа бетинде боттандырган.

Он айларда продукцияның ассортиментизин чаартыр талазы-биле хемчеглер алдынып турган. Бо үе дургузунда 31 чаа модельдерни шиңгээдип алган. Хепти хереглекчилерниң сонуургалынга дүүштүр, эки шынарлыг кылдыр даараарын чедип ап турар бис. Назы-харлы зайы-биле размерин, модага дүгжүп турарын барымдаалап чаа модельдерни ажылдап кылып турар бис. Колдуу херээжен улус хевин даарап турар болганывыста ооң каасталгазының шынарынче кичээнгей салыры чугула болуп турар. Ылангыя бичии уруглар хевин эки шынарлыг каастап кылыры бистен негеттинип турар.

Операцияларның саны хөй. Оларны аңгы-аңгы кижилер кылып турар болганда, шынарны контрольдаары берге. Кижи бүрүзүнүң мергежилиниң деңнели, харысалгазы дөмей эвес. Ынчангаш чаа модельди даарап эгелеп турда, хол өөренгиже чедир эде кылыышкыннар таваржып турар. Эң дуржулгалыг дааранчыларга мурнуку операцияларны хынаап, эде даараарын дааңдырып турар бис. Моюндурук, чең олуртурунга оларны быжытлап турар бис. Шынарлыг даараарынга киирген үлүү дээш оларның шалыңынга немей 10 хууну төлеп турар.

Амгы үеде элээди болгаш садик назылыг уругларның платьелерин, сарафаннарын, халаттарын даарап турар бис. Садып алыкчылар оларга эки үнелелди берип турары биске өөрүнчүг. Бо чедиишкинге бедик мергежилдиг ажылчыннар А. Холшиннаның, Р. Монгуштуң, Р. Сумбаның, К. Монгуштуң киирип турар үлүү эвээш эвес. Олар төнчү операцияларны бедик деңнелге чорудуп турарлар.

Шынарны экижидер талазы-биле чамдык чедиишкиннер чедип алдынган-даа болза, ам-даа садыг организацияларындан хомудалдар, дедир эгидишкиннер таваржып турар. Он айлар дургузунда 7 хомудалдар кирген, 148 рубльге штраф төлеттинген. И—3—481 модельдиң херээжен платьезин, эр улустуң иштики хевин «Детский мир» садыы болгаш «Саян» универмагы эгиткен.

Белен продукцияның шынарын техниктиг контроль килдизи чорудуп турар. Беш контролёрлардан тургустунган бөлүк бригада керээзи-биле ажылдап турар. Хүнде беш чүс ажыг хеп хынаары ындыг-ла белен эвес. Борта харысалгалыг болгаш хынамчалыг болуру чугула. Хүнде нормазын контролёр Л. К. Пустоделова 200 хуу күүседип келген. Ол октябрь айда инженер-техниктиг ажылдакчылар ортузунда чарышка тиилекчи болган. Контролёрлар Р. Сундуп, Т. Куулар олар эки ажылдап турарлар.

Пестү «Текстилторг» дамчыштыр чагыдып ап турар бис. Ооң өңү, шокары чагыг ёзугаар күүсеттинмейн баар таварылгалар турар. Дүрүглер дырышкак-даа болур, үттүг черлер база тургулаар. Пестү камнап алыр сорулга-биле ойбак черлерин таарыштыр быжып ап турар бис. Мындыг шаптараазыннардан база чайлаары күзенчиг болуп турар.

Чоннуң хереглел бараанналарын эки шынарлыг бүдүрер дизе, бир-ле дугаарында кадрларның мергежилин бедидеринче угланган хемчеглерни алыры негеттинип турар. Ажылдың технологиязын эде көөрү, мурнакчы дуржулганы нептередири кол негелделерниң бирээзи болур. Республикада Шынар демдээн тывыскан продукцияны бүдүрүп турар чаңгыс бүдүрүлге болганда, негелде улуг болбас аргажок. Иштики курлавырларны ажыглап тургаш, чедиишкинге доктаавайн ам-даа күженишкинниг ажылдаар сорулганы коллектив салган.

Социалистиг чарыштың негелделериниң бирээзи — шынар айтырыы. Шынарлыг кылганы дээш шаңнап-мактаар аргаларны ажыглап, өске таварылгада хемчег алырын көрүп турар. Бригадаларның шуптузунуң шалыңын күш-ажылга киржилгезиниң коэффициентизин барымдаалап төлеп турар. Бо чорук база шынарны экижидеринге улуг идиглиг болуп турар.

Он бирги беш чылдың дөрткү чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш, чоннуң хереглел бараанын эки шынарлыг бүдүрер дээш Кызылдың дааранылга фабриказының коллективи бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алган, кызымак ажылдап турар бис.

У. КҮРҮ,
фабрикада техниктиг контроль килдизиниң начальниги.

ЧАРЫШТЫҢ КОЛ НЕГЕЛДЕЗИ—ШЫНАР

Кызылдың дааранылга фабриказы планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип турар мурнакчы бүдүрүлгелерниң санында кирип турар. Күрүнениң Шынар демдээн тывыскан продукцияны бүдүрүп турар бо фабриканың коллективи бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге, ажылдың шынарын экижидеринге социалистиг чарышты быжыг бира кылганын демдеглээри чугула. Коллектив чыл эгезинде алган бедиткен социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип турар. Он айларда продукция сайгарарының планын 112,5 хуу, бараанныг продукция бүдүрериниң планын 113,8 хуу боттандырган. План ажыр 490 муң рубльдиң продукциязы сайгартынган.

Фабрикада бригадалар, килдистер, комсомолчу-аныяктар коллективтериниң, инженер-техниктиг ажылдакчыларның аразында чарышты организастаан. Контролёрларның, технологтарның, мастерлерниң электриктерниң аразында болгаш кол цехтерниң ажылчыннарының хууда чарыштарын ай, квартал санында түңнеп турар. «Мергежилиниң тергиини» деп ат дээш чарышты чарлаан. Чарыштың негелделерин, шаңнап-мактаар хемчеглерни ажылдап кылган. Ону түңнээр тускай комиссияны база тургускан.

Чарыштың кол негелделеринде бүдүрүлге планнарының күүселдези, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, продукцияның бот-үнезин чиигедир, сагылга-чурумну быжыглаар айтырыгларже кол кичээнгейни угландырган. Дааранылга кылыгларының сорттуун экижидер талазы-биле хүлээлгелер эки күүсеттинип турар. «Н» индекстиг болгаш Шынар демдээн тывыскан продукция бүдүрериниң чыл планын фабрика эрте доозупкан. Он айларда планнаанындан ажыр 335 муң рубльдиң Шынар демдектиг кылыгларын бүдүрген. Ындыг болбас аргажок. Чарыштың кол негелдези—шынар.

Фабрика он айларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 105,4 хуу күүсеткен. Бо үе дургузунда 24 муң рубльге продукцияның бот-үнезин чиигеткен. Бо чедиишкин база чарыштың ачызында чедип алдынган.

Коллективте Күш-ажылчы алдар аллеязын тургускан. Ынаар чазак шаңналдарының эдилекчилериндей аңгыда «Мергежилиниң тергиини» деп атты дөрт удаа чаалап алган, «Эң тергиин кижизидикчи мастер» болгаш «Эң тергиин аныяк ажылчын» деп аттарны үш катап алган кижилерни киирер. Инженер-техниктиг ажылдакчылар аразында чарышка контролёр Р. С. Сундуп, технолог Е. Г. Шурова, септекчи Т. И. Первушкина олар тиилекчи болуп турган.

Бо хүннерде 160 даараныкчылар дөрт чылдың, 20 кижи беш чылдың планын күүседипкен. Октябрь айның түңнели-биле бригадалар аразында чарышка тиилекчи болган Л. И. Зайцеваның удурткан № 3 бригаданың даараныкчылары эки ажылдап турарлар. Он айларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын бригада 108,8 хуу күүсеткен. Ажылчыннарның ортумак шалыңы эрткен чылын 131,8 рубль турган болза, бо чылын 199,6 рубль болган. Бирги сорттуң кылыгларын даараарын бригада чедир боттандырган. Бо бригададан К. Н. Бурнакова биле Г. Д. Ооржак 1986 чылдың январьның, В. И. Ажы-оол августуң үлүүнде ажылдап турарлар.

Хууда социалистиг чарышты түңнээринче социалистиг чарыш комиссия чогуур кичээнгейни салып турар. Квартал санында планын 110 хуу күүсеткен, дөрт операцияларны кылып билир бирги, ийиги, үшкү черлерни алгылаан мурнакчыларга акша шаңналдарны тыпсып турар. Чарыштың тиилекчилериниң адын көргүзүг самбыразынга азып турары чаңчылчаан.

Фабрикада коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чаалап алган чаңгыс-даа бригада чок. Планныг онаалдаларын күүсетпейн турар цехтер, бригадаларны чок деп болбас. Чарышты түңнеп тура, чүгле тиилекчилерже эвес, хожудап турарларже база кичээнгей салыр болза эки. Мурнакчыларның дуржулгазын нептередир, хожудаашкынның чылдагаанын тодарадыр ажылче чарыш комиссиязы сагыш салыр ужурлуг. Чарыштың деңнелдиин, кижизидикчи утказын шынарын чедип алыры чугула болуп турар.

Дааранчыларның хөй кезиниң нити чурталга бажыңында чурттап турар болганда, ооң ажыглалы, арыг-силии дээш бүгү талалыг ажылдарны чорудары негеттинип турар. Нити чурталга бажыңының эң эки секциязы дээш чарышты организастааны эки. Ооң түңнелин ай санында үндүрүп турар. Ажылчыннарның амыдырал байдалын экижидеринче угланган бо хемчеглер күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүреринге идиг болур дээрзи чугаажок.

Тос бригадаларның шуптузунуң шалыңын күш-ажылга киржилгезиниң коэффициентизин барымдаалап төлеп турары кончуг таарымчалыг. Бо арганы ажыглап эгелээн соонда, продукцияның шынары экижээн болгаш ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн. Чарышче ажылчы чоннуу калбаа-биле хаара тудар, ону күш-ажылчы кижизидилгениң школазы болдурар талазы-биле хемчеглер алдынып турар. Нитизи-биле коллектив он бирги беш чылдың дөрткү чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг боттандырар, чоннуң хереглел бараанын эки шынарлыг бүдүрер дээш күженишкинниг ажылдап турар.

А. ХОВАЛЫГ.

ХООЧУН

«Кара-Хөл» совхозтуң МТМ-зиниң партия эге организациязының ажык хуралының айтырыынга уругларның күш-ажыл кижизидилгезиниң дугайында теманың кире бергениниң бир кол чылдагааны партия эге организациязының секретары Хүлер-оол Дойнуцович Хертектиң школа-биле харылзаалыг болуп, эге организацияда бактаап турар кежигүннериниң уругдарының сагылга-чурумун, өөредилгезин үргүлчү сонуургап, школа реформазын амыдыралга боттандырар сорулганы салганында деп санаар апаар.

Школачыларны ажыл-ишке ынак кылдыр кижизидерде хууда дузалал ажыл-агыйның өг-бүле бүрүзүнге хөгжүдүп, бажың чанының участогунга янзы-бүрү үнүштерни тарып өстүреринге мал, куш азыраарынга бичиизинден тура дузалаштырарының чугулазын ук хуралга чугаалашкан.

Хүлер-оол Хертек совхозта улуг электрик хүлээлгезин төлептиг күүседип турар, мергежилиниң ёзулуг мастери. Ол үш аныяк ажылчынның дагдыныкчызы. Ол хүлээлгезин база ак сеткилдии-биле күүседип турар. Ол — Кара-Хөлдүң бедик вольтулуг доктаамал электриктиг токка кожуптар чоокку үени четтикпейн манап чоруур изиг күзелдиглерниң бирээзи. Х. Хертек Кызылдың № 4 профтехучилищезин дооскаш ам он сес чыл ажылдап турар хоочун электрик. Чаңгыс чер чурттугларының хүндүткелин чаалап алган, дааңган ажылынга кызымаа дээш хүндүлел бижиктер, өртектиг белектер-биле каш удаа шаңнаткан, уруглар кижизидилгезинге дузалаары кижи бүрүзүнүң хереэ деп санап чоруур коммунистерниң бирээзи Хүлер-оол Дойнуновичиге чедиишкинниг болурун күзедим.

Х. ЛЕНОВ
Бай-Тайга району.

КАЖАН АЖЫЛДААРЫ БИЛДИНМЕС

Таңдыда Балгазын санаторийиниң девискээринде тудуг-суур немежип турар, ындыг болганда, чурттакчыларның саны база чугаажок өзүп турар. Оларның чугула хереглелдиң бараанныры-биле хандырылгазын экижидер сорулга-биле суурга чыл бурунгаар үлетпүр бараанырының магазинин туткан турган. Магазин таптыг-даа ажылдаваан. Одалга системазының үрелгени-биле ону шуут хагган. Ам харын-даа ооң соңга шилдерин безин буступ эгелээн.

Магазин хагдынган дээш бараанны ында ларёкта садып турар апарган. Оон хөй чүве садып алдынмас, садып алыкчыларның хереглели долу хандыртынмайн турар. Херек бичии-ле бараан дээш кижилер Балгазынче чоруур ужурга таваржып турар апарган. Он ажыг километр черге кылаштап, садыг кылыры ындыг-ла амыр эвес.

Хагдынган магазин ол-ла хевээр хаалгыг туруп бээр ирги бе?

С. СЕРИН-ООЛ.

Ф. Энгельстиң төрүттүнген хүнүнден бээр 164 чыл болган

КЕЛИР ҮЕНИ ӨТТҮР КӨРГЕН

164 чыл мурнунда, 1820 чылдың ноябрь 28-те Бармен (ам Вупперталь) деп немец хоорайга марксизмниң үндезилекчилериниң бирээзи, Карл Маркстың өңнүү болгаш соратниги Фридрих Энгельс төрүттүнген.

Фридрих Энгельстиң дугайында чүүлүнге В. И. Ленин ону Карл Маркстың соонда эң-не кайгамчык эртемден болгаш пролетариаттың башкызы деп адаан. Энгельстиң бүгү-ле амыдыралы, ооң эртем ажылы, ооң бүгү революсчу ажыл-чорудулгазы чаңгыс сорулгага—мөлчүткен болгаш дарлаттырганнарны хостаары дээш, социализмниң тиилелгези дээш демиселге тураскааттынган.

Энгельс үр болгаш алдарлыг амыдырал-чуртталганы эрткен. Ол пролетариаттың хосталга дээш демиселиниң чартык чүс чыл иштинде херечизи болгаш идепкейлиг киржикчизи болурундан аңгыда, делегейниң ажылчын шимчээшкининиң кайгамчык улуг чедиишкиннерин боду көрген, ооң эгезинге ол турган болгаш ол шимчээшкин дээш хөйнү кылган. Ооң болгаш Маркстың ажылдап кылганы өөредии демисежип турар ажылчын аңгының хөй миллион массазының тугу апарганын ол көрген. Капиталистиг системаның буурап дүжеринге, чаа ниитилел тургузуунуң тиилээринге Энгельс ханызы-биле бүзүреп чораан. 1893 чылда ол ажылчыннарга мынча деп бижээн: «Демисел эгелээн, кызыл тук киискип тур, тиилелге хандыртыпар. Бурунгаар!» (К. Маркс болгаш Ф. Энгельс. Чог., т. 22, ар. 423).

Шак ындыг бүзүрелдиг чорук чөптүг чоруктуң болгаш деңэргениң келир үедеги оранының дугайында утописчи күзелдерден мырыңай өске херек турган. Ол ниитилел хөгжүлдезиниң хоойлуларын ёзулуг эртем ёзузу-биле анализтээнинге, капиталистиг экономикада, социал амыдыралда болуп турар боттуг чорудулгаларны болгаш өскерилгелерни ханы өөренип көргенинге үндезилеңген. «Анти-Дюринг», «Өг-бүлениң, хуу өнчүнүң болгаш күрүнениң тывылганы» дээн ышкаш классиктиг ажылдарынга база сөөлгү чылдарының өске-даа ажылдарынга Энгельс коммунистиг ниитилелдиң кол-кол чүүлдериниң дугайында Маркстың бодалдарын тодаргайлаан болгаш хөгжүткен. Ол темага хамаарышкан эвээш эвес бодалдар өңнүктеринге, соратниктеринге болгаш өске-даа кижилерге бижээн хөй санныг чагааларында база кирип турар.

Пролетариат тиилээн соонда ооң бирги чергелиг сорулгазы болза бүдүрүлгениң чепсек-херекселдерин ниитилештирери болгаш оларны бүгү улустуң байлаа болдурары болур деп, Энгельс санап турган. Бүгү социалистиг ажылчын шимчээшкининиң программалыг негелдези болуп турар ол бодалды ылавылавышаан, бир-ле дугаарында улуг үлетпүрнү болгаш улуг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин холга алыры эргежок чугула деп, ол демдеглээн. «Өскелери, дораан азы чоорту, ооң соондан баар— деп, ол бижээн.—Улуг бүдүрүлге холга турда бис байдалдың ээзи болур бис» (база ында, т. 37, ар. 381).

Капитализмден социализмче шилчилге үезинде узун ийикпе, азы кыска хуусаалыг шилчилге үезиниң чайлаш чогун болгаш эргежок чугулазын — а ол дээрге чүгле пролетариаттың революстуг диктатуразы болур—Маркс «Готт программазынга»-ла айтып турган. Энгельс ол бодалга катап-катап эглип кээп, ону улам тодаргайлап, хөгжүдүп турган. Ол пролетариат диктатуразы азы ажылчын аңгының күрүне эргечагыргазы мөлчүкчү аңгыларның удурланыышкынының базарынга, ниитилелди социал-экономика талазы-биле эде тургузарынга эргежок чугула деп бижээн. Пролетариат диктатуразының онзагай хевири болза демократтыг республика болур деп айытканы-биле Энгельс шилчилге үезиниң пролетаржы күрүнези ёзулуг демократтыг бүдүш-шынарлыг болурун демдеглеп турганы ол. Пролетариаттың чаа ниитилелин тургузарда улуг бергелерни ажып эртери, аңаа частыглар болганчок туруп болурун Энгельс баш удур билген. Чижээ, ол шилчилге үезинде амыдыралга чамдык четпестер турар деп айыткан. Улусчу интеллигенцияның чедишпезинден улуг бергедээшкиннер туруп кээрин ол чаңгыс эвес удаа чугаалап турган болгаш социализмниң талазынче аныяк специалистерни элээдиринче онзагай кичээнгей салып турган.

Чаа ниитилел тургузуушкунунда эң-не нарын сорулгаларның бирээзи болза, тараачыннарны социалистиг орукче шилчидериниң аргаларының дугайында айтырыг деп, Энгельс санап турган. Ол темага бодунуң бодалдарын ол сөөлгү ажылдарының бирээзи «Францияда болгаш Германияда тараачын айтырыы» деп ажылынга түңнээн. Ооң бодалдарын сөөлүнде В. И. Ленин кооперация планынга хөгжүткен болгаш ол социалистиг тургузуушкуннуң практиказынга боттанган.

Оларның ужуру мындыг. Экономика талазы-биле ап көөрге, чайлаш чок болур ужурлуг коллективтиг бүдүрүүшкүнче шилчилгени боттандырып турда ядыы болгаш ортумак тараачыннарга тиилээн пролетариат бүгү талазы-биле дузаны көргүзер ужурлуг. Маңаа эки тураның принцивин эң шыңгыы сагыыр болгаш далаш чорукту шуут болдурбас херек. Улуг ажыл-агыйлыг болгаш хөлезилелдиг күш-ажылды үргүлчү ажыглап турар тараачыннарга хамаарыштыр, ооң бодалы-биле алырга, ажыл-агыйны коллективтиг чорударының артык күштүүн оларга бүзүредирин оралдажыр база «бүдүрүүшкүннүң чаа хевиринче шилчилгени чиигедиринге оларга база дузалаар херек. Маңаа база-ла күш-биле экспроприация кылырындан ойталаар апаар боор бис» (база ында, т. 22, ар. 523). Чер ээлериниң улуг черлерин экспроприациялаар апаар. Ооң-биле кады чамдык таварылгаларда оларның өртээн чандырып болур арга база туруп болур деп, Энгельс санап турган.

Коммунистиг ниитилелдиң ийи фазазының дугайында Маркстың бодалын хөгжүтпүшаан, ол чүүл үргүлчү өскерлиир база хөгжүүр апаар деп, Энгельс каш-даа удаа демдеглээн. Чаа ниитилелче шилчилгениң үе-чадаларын тодарадырының дыка бергезин ол айтып, «байдалдар үргүлчү өскерлип турар болганда, бар-ла турар айтырыглардан ол эң-не берге айтырыг болуп турар» деп, ол чугаалаан, (база ында, т. 38, ар. 108.) Улуг өнчү-хөреңгиниң ниитилелдиң, пролетаржы күрүнениң холунче шилчээниниң-даа соонда бүдүрүлгениң чепсек-херекселдериниң ниитилештирилгези уламчылаар, а ооң хевирлери сайзырангайжыыр, ол бүдүрүүшкүннүң бүгү адырларынга тараар болгаш социализм калбарып хөгжээн тудум чаа-чаа чурттарга нептерээр деп, Энгельс өттүр көрген. Хуваалда аргазы база сайзырангайжыыр болгаш өскерлир, ол күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезинден база хереглел чүүлдериниң бүдүрери көвүдээнинден хамаарыжыр. Ооң соонда кижи бүрүзүнден шыдаар шаа-биле, кижи бүрүзүнге—хереглээни-биле деп коммунистиг ниитилелдиң кол принцивин болдурган.

Келир үениң ниитилелиниң эң чугула шынарларының бирээзи болза херээженнерниң ёзулуг деңэргелиг болуруң хандырары болур деп, Энгельс санап чораан.

Келир үедеги социалистиг эрайның кол-кол шынарларының дугайында Энгельстиң чугаалары ёзулуг гуманизмниң идеязы-биле сиңниккен. Коммунизм дээрге кижи бүрүзүнүң хостуг сайзыралы бүгү кижилерниң хостуг сайзыралының негелдези болур ындыг ниитилел деп «Коммунистиг партияның Манифезинде» тодаргайлаан ол идеяны Энгельс 1891 чылда улам делгеренгейжиткен. Ол ниитилел үезинде «амгы үеде бар аңгы ылгалдары чиде бээр болгаш... бүгүдеге бир дөмей ажылдаар хүлээлге турда, амыдырап-чурттаар херекселдер, амыдыралдың чаагай чүүлдерин ажыглаары, эртем-билиг чедип алыры база бүгү күш-дамыр болгаш угаан-бодал аргаларының илерели... деңнемчээлдиг, улам-на долу кылдыр ниитилелдиң бүгү кежигүннериниң эргезинге киирер». (ба-

Ол бүгү идеялар боттуг амыдыралга, хөй миллион массаларның чогаадыкчы ажыл-ижинге тодаргай боттанып эгелээн үеге чедир Энгельс чурттаваан. Ынчалза-даа олар чаа ниитилелдиң тургузукчуларынга — ол оруктап дыка бурунгаарлай бергеннерге-даа, ол оруктап чаа-ла чоруп бар чыдарларга-даа — бөгүн база-ла орук айтыкчызы болуп турар.

Б. ТАРТАКОВСКИЙ,
төөгү эртемнериниң доктору.

(ПМА).

Великобритания. Ажыл соксаткан дагжыларның аразынга чарлыышкынны болдурар дээн Англияның амгы чазааның бүгү оралдажыышкыннары, оларга хөй хемчеглер болгаш полицияның каржы хөделиишкиннери турза-даа, шахтёрлар боттарының эргелери дээш демиселин үргүлчүлээринге бүрүн шиитпирлиг.

Тэтчерниң чазаа оларны дискек кырынга олуртуруун, дагжыларның өг-бүлелеринде акша-хөреңгилерниң, аъш-чемниң чедишпезин ажыглаарын оралдажып турар. Ынчалзажок делегейниң ажылчыннарының эп-сеткил каттыштырылгазы англи дагжыларны деткип, оларга дузалап турар. Делегейниң хөй чурттарының, Совет Эвилелиниң профэвилелдериниң чоруткан аъш-чемин, бараанналын ажыл соксаткан англи шахтёрлар, оларның өг-бүлелери ап турар.

ЧУРУКТА: Честерфилде дагжыларның профэвилелиниң активчилери алдынган продуктуларны шахтёрларның өг-бүлелеринге үлеп берип турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Чурттуң эжелеткен районнарында араб чурттакчыларга удур дерзии үүлгедиглерни израиль эжелекчилер күштелдирген.

Сөөлгү медээлерни ёзугаар алырга, танкыларлыг болгаш транспортёрларлыг эжелекчи шериглер Бекаа шынаазының барыын талакы кезээнде Харбат-Руха суурну бүзээлээн болгаш улуг октарлыг пулемёттар-биле чурттакчыларның бажыңнарын боолаан. Оон сөөлүнде суурга чиндиишкин кылган болгаш хөй кижини тудуп хоругдаан.

Мурнуу Ливанның эң улуг хоорайы — Сайдада дүшкүүрлүг байдал хевээр. Сионистерниң дижинге чедир чепсегленген таныыыл шериглери хоорайның кудумчуларында үргүлчү чоруп турар. «Мурнуу Ливанның армиязы» дээр саттыныкчы шериглер ында эжелекчилер-биле кады таныылдап турар.

Дерзии ёзу-чурумнуг Ансар деп лагерьниң патриоттарының хөлзээшкинин эжелекчилер каржызы-биле баскан. Ында хоругдалда муң ажыг патриоттар аарыг, балыгланган кижилерге эмнелге дузаламчызын көргүзерин кара-бажың администрациязындан негээн. Оларның чөптүг негелдезин хандырарының орнунга израиль эжелекчилер чеден ажыг кижини балыглаан.

Ливан патриоттар эрткен хүннерде израиль эжелекчилерге удур чедиишкинниг үш халдаашкынны кылган.

Ливанның найысылалын барыын болгаш чөөн секторларга чарган шугумнуң чамдык участоктарынга удурланыышкак бөлүктерниң месилдежиишкиннери болган.

Ливанга барып чораан Сирияның оралакчызы президентизи А. Хаддам-биле президент А. Жмайельдиң чугаалажыышкыннары Бикфайя суурга болган. Ливанның мурнунда туруп турар айтырыгларны шиитпирлээр аргаларны ужуражыышкынның үезинде чугаалажып көрген.

СЕМИНАР ДООЗУЛГАН

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Социалистиг чурттар-биле Индонезияның садыг-экономиктиг кады ажылдазының айтырыгларынга хамаарышкан семинар ажылын дооскан. Каттышкан Нациялар Организациязының садыг болгаш хөгжүлде талазы-биле конференциязы (ЮНКТАД) семинарны организастаан.

Индонезияның хөреңгитен бөлүктериниң, министерстволарының, ведомстволарының болгаш кооперативтериниң төлээлекчилери ССРЭ-ниң, Болгария Улус Республиканың, Венгрия Улус Республиканың, Польша Улус Республиканың, ЧССР-ниң кол специалистери-биле кады семинарның үезинде кады ажылдажылганың перспективаларын чугаалажып көрген.

Индонезияның хөреңгитен бөлүктериниң 60 ажыг төлээлекчилери семинарга киришкен чорук социалистиг чурттар-биле садыг-экономиктиг кады ажылдажылганы калбартырынче ол чурттуң күзелдиин, сонуургалдыын херечилеп турар.

ЧЕДИИШКИННИГ ХӨГЖҮЛДЕ

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның экономиказы чедиишкинниг хөгжүп турар. Тараа культураларының бедик дүжүдүн индий тараачыннар бо чылын ажаап алган. 152 миллион тонна дүжүт алдынган. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли боттуу-биле улгаткан. Ооң ортумаа-биле чылда немей өзүлдези 1983 чылда 3,2 хуу болган, а бо чылын 8 хуу чедер. Хөмүр-даш тывыжын көвүдеткениниң, хөй электроэнергияны бүдүргениниң болгаш демир-орук транспортунуң ажылын экижиткениниң түңнелинде бо бедик көргүзүглер чедип алдынган. Цементиниң бүдүрери барык 20 хуу көвүдээн. Азот болгаш фосфор чемишчидилгелерин бүдүрер талазы-биле көргүзүглер бедээн.

Хөгжүлдениң ол-даа бедик көргүзүглерин чедип алырынга быжыг бааза Индияда тургустунган. Индияның экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң 7 чыл планынга хөгжүлде темпилерин бедидерин онзалап айтыр деп турар.

ИЙИ МЕДЕГЛЕЛ

КОЛОМБО. (СЭТА). Американың Каттышкан Штаттары бүгү делегейниң чурттарынга болгаш улустарынга бодунуң контролюн тургузарынче чүткүп турар деп, Ланка-совет найырал лигазының салбырының Гириуллага болган хуралынга ооң даргазы Т. Б. Субасигхе медеглээн. Амгы үеде Индий океан херек кырында Каттышкан Штаттарның шериг баазазы болуп турар деп, ол айыткан. Империалистерниң сарыыл чок болгаш айыылдыг планнарының боттанырынга Совет Эвилелиниң тайбың политиказы моондактап турар деп, оратор онзалап демдеглээн.

Совет Эвилели тайбыңны күзеп турар. Боо-чепсектерни эндере бүдүрерин соксадырынче, чепсегленишкиниң дүжүреринче угланган тайбың хөй саналдарны ССРЭ киирип турар деп, лиганың Калпитияда салбырының даргазының оралакчызы Б. А. Абеясингхе медеглээн.

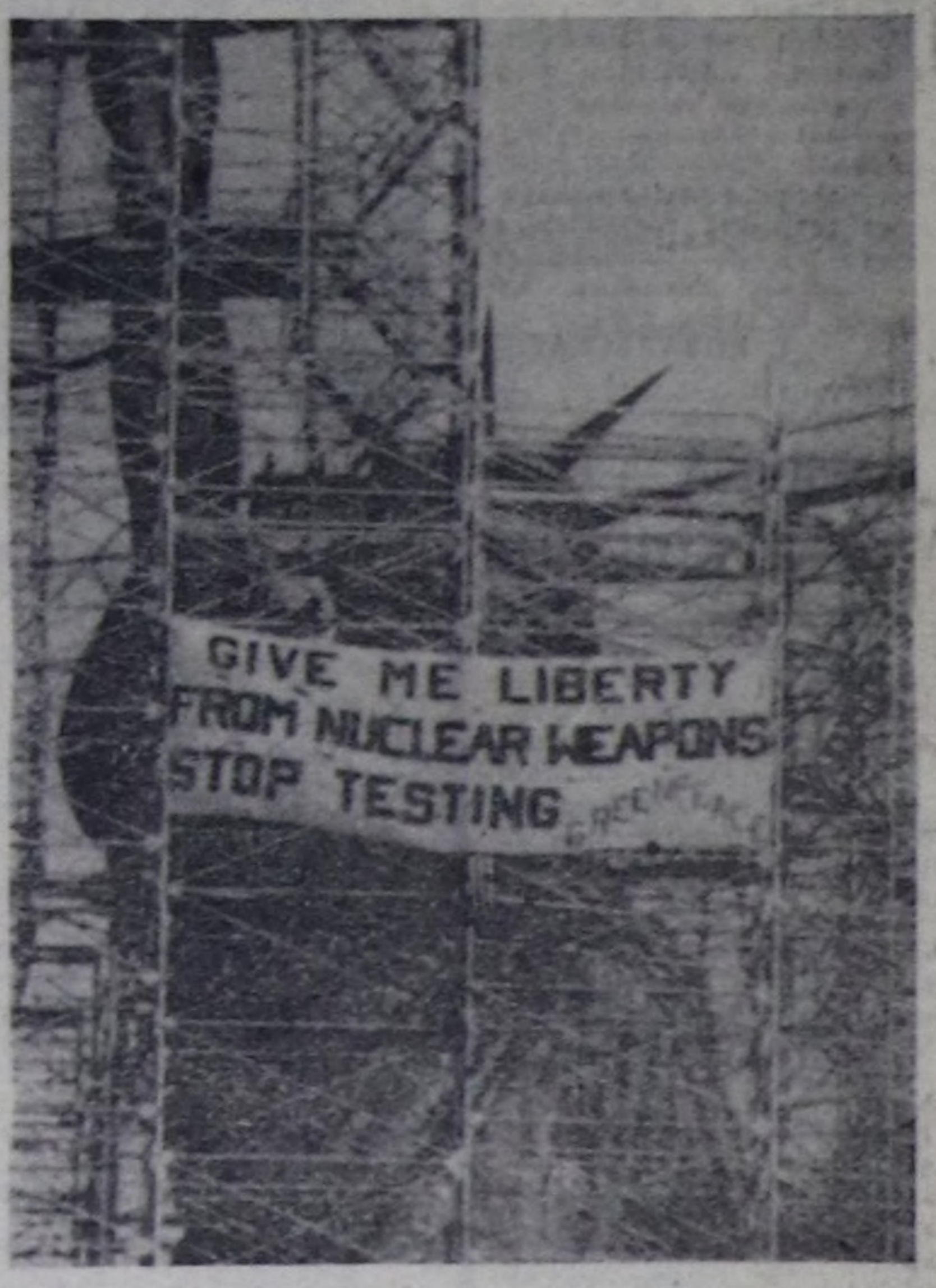

АКШ. «Ядролуг боо-чепсектен мени хостаңар. Ядролуг чепсектиң шенелделерин соксадыңар», Нью-Йорктуң далай өртээлинче кирер хаалга чанында Хосталга тураскаалының кырынга мындыг сөстерлиг транспарантыны АКШ-тың дайынга удур шимчээшкининиң активчилер бөлүү аппарып тургускан.

Хиросима хоорайның, оон хөй муң чурттакчыларын америк шериглерниң атомнуг бомбалаашкынга араатанзыг ёзу-биле авырыштырганынга ханы килеңнээшкининиң демдээ кылдыр мындыг лозуңну 90 метр бедик суурга тайбың дээш демисечилер аскан болган.

ЧУРУКТА: Хосталга тураскаалының бажында транспарант.

ЮПИ—СЭТА-ның фотохрониказы.

ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ ДООЗУЛГАН

БЕРЛИН. (СЭТА). Германияның Социалистиг чаңгыс эй партиязының ТК-зының ээлчеглиг пленуму Берлинге болуп эрткен. Ол ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары Хонеккерниң кылганы Политбюроның отчёдун болгаш ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, Күрүнениң план комиссиязының даргазы Шюрерниң 1985 чылда улус ажыл-агыйының хөгжүлдериниң планының төлевилелиниң дугайында илеткелин бадылаан. Ол ышкаш улус ажыл-агыйының планын болгаш күрүне бюджединиң дугайында хоойлулар төлевилелдерин база бадылаан.

Төп Комитет Германияның Социалистиг чаңгыс эй партиязының XI съездизин 1986 чылдың апрельде чыыдырар шиитпирни хүлээп алган.

ТЕХНОЛОГИЯДА КУРЛАВЫР

Киевтиң «Точэлектроприбор» каттыжышкынының коллективи чылда алган социалистиг хүлээлгезиниң чугула пунктузун күүседипкен. Чыл эгезинден бээр кара болгаш өңнүг 12 тонна металлды, өске-даа хөй-хөй материалдарны онаалдазынга немей ол коллектив камнап алган.

— Камналга курлавырларын дилеп тывары бисте конструктор столундан эгелээр. Чаа кылыг бүрүзү-ле техника талазы-биле чаа шиитпир ёзугаар кылдынар. Приборларны бүрүнү-биле тургузуп кылгыжеге чедир камналга дээш эстафета уламчылаар. Ажыктыг технологияны нептередириниң күсели-биле ол чедип алдынар — деп, бүдүрүлгениң кол инженери А. Тибулович чугаалады.

Саннар-биле башкартынар станоктарлыг участоктар, роботтар-биле ажылдаар комплекстер болгаш үлетпүр манипуляторлары, автоматтыг шугумнар бүдүрүлгениң цехтеринде ажылдап турар. Металлдар артынчылары ажык чок үнмезин дээш бүгү-ле түвенги кылган. Кезектерниң ниити хемчээлиниң 70 хуузун артынчы чок кылып турар апарган.

Ховар болгаш үнелиг материалдарны чөп ажыглаарының программазын боттандырып турар чорук улуг ажыкты берип эгелээн. Металл орнунда ам пластмасстарны ажыглап турар, а шарыгларга херегләэр алюминий орнунга картонну ажыглап эгелээн. Пласмасстар артынчыларын технологтуг шарыглар болгаш савалар кылырынга ажыглап турар.

Н. РОЗДОБУДЬКО.

Киев.

КӨДЭЭ ЧЕРДЕ ОРУКТАР

Күскү малгаштардан Латвияның Баус районунуң «Озолайне» совхозунуң фермаларынче, суурларынче, ырак-узак участоктарынче баар оруктары үрелбээн. Чүге дизе ында иштики оруктар дөгерези асфальтылаттынган.

Оруктарның ынчалдыр экижээни — ажыл-агыйлар иштинде болгаш ажыл-агыйлар аразында оруктар тудар, септээр, чаагайжыдар талазы-биле тускайжыткан кезектиң ажылының түңнели-дир, ону РАҮК тургускан. Районнуң агроүлетпүр каттыжышкынынга кирип турар колхозтарның болгаш совхозтарның, бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының техниказын, акша-хөреңгизин, кадрларын чаа ол албан чери каттыштырып алган. Оруктарны ам чаңгыс аай план ёзугаар тудар — хамыктың мурнунда, кая эң чугула херек болуп турар болдур, аңаа тудар. Ажылды ындыг янзылыг организастаан чорук ылаңгыя хожудап турар ажыл-агыйларның экономиказын дүрген хөгжүдеринге байдалдарны экижиткен.

— Көдээ черлерге чазаглыг оруктарның хөй адырларлыг четкизин тургузар чорук — Аъш-чем программазын боттандырарынга чугула херек — деп, республиканың көдээ ажыл-агый министри А. Бриль чугаалады. — Латвияның чүгле Баус эвес, а өске-даа районнарының хөй-хөй колхозтары болгаш совхозтары орук багайындан азы чогундан улуг карылгага таваржып турар. Харын-даа фермалардан безин сүттү болгаш өске-даа продукцияны чамдыкта трактор-биле сөөртүр болгай. Саадааштың оон шынарын кудулададып, чидириглиг болдуруп турар.

Т. КОВАЛЬСКАЯ.

Рига.

МУЗЫКА — ОЛ ААС-КЕЖИИ-ДИР

Аныяк белорус композитор В. Кондрусевичиниң «Сактыышкындан хей-аът кириишкин» деп баледи дайын чылдарында белорус аваларның маадырлыг чоруунга тураскааттынган. Белорус ССР-ниң Күрүнениң академиктиг улуг театрының репертуарында ону киирген.

— Амыдыралга кажан-даа хей-аът киирип чоруур, күчүлээшкинни, өлүмнү, дайынны көөр хөңнү чок не кижиниң бир мөзүлеш овур-хевирин тургузарын черле күзеп чораан мен. Балетти тургузарынга барык ийи чыл ажылдадым, ынчалзажок оон-даа үр үе ынген боор — деп, композитор тайылбырлады.

Фортепьяно талазы-биле музыка школазы, Гродненниң музыка училищези болгаш Белоруссияның Күрүнениң А. В. Луначарский аттыг консерваториязы — олар шупту пианистиң келир үеде чедиишкинниг болурунга бүзүреп турган. Аныяк оол музыкага хандыкшылдыг дээрзин эвээш кижи билир турган. Чоорту ол бодунуң күзелин чедип алган.

Музыка чогаадыры — ол аас-кежии-дир—деп, В. Кондрусевич бадыткаар.

Г. ГЕРАСИМОВА.

Минск.

НАЙЫРАЛДЫҢ КЕЖЭЭЗИ

Тоожудан эгелер

М. МЕНДУМЕ

1930 чылдар үези.

Сыстыг-Хем суурнуң чону-биле ужуражылга доозулган соонда Бии-Хемниң куду сал база-ла эстедип бадып каан. Шаг-үе бурунгаарлап, чаартынып кел чорууру-биле онзагай байдалдыг-ла болгай. Аңаа кижи бүрүзү хамааржып, чагыртып турар. Ындыг үе бир муң тос чүс үжен чылдар. Бүгү чүве шуптузу-ла хүндең, хүнче, айдан айже революсчу күш-биле бурунгаарлап орган. Кырган-даа, аныяк-даа кижилер чаа ажыл-амыдыралга киржип, ол үениң байдалынга бараан болуп турганнар.

Ынчан араттар сумкалыг кижи көргенде, «суму даргазы ирги бе», аадаңныг кижи көргенде, «арбан даргазы ирги бе?» деп айтыргылаар. Ол шагда ындыг даргалар арбан, суму чонунуң ажыл-херээн хөй-нииити эгезинге боттандырып, башкарып турганнар. Олар ол хөй-ниитичи ажылы-биле чонга кончуг-ла хүндүткелдиг, бүзүрелдиг чорааннар. Чүге дизе олар боттарының чон-биле харысалгазын хандыр билип, кылыр дээн ажыл-херээн эчизинге чедирерни кызыдып-ла чорааннар боордур ийин.

Хүндүлүг аалчыларын сал-биле үдеп бадырыпкаш, суурда Совет хамаатылар комитединиң даргазы суму даргазы-биле сүмелешкен.

— Кончуг шырак аъттардан мунупкаш, ам дораан аъттангаш бо даңны атсы туттсур-дур. Даргаларның ортулукта хонуп чыдар салы эртен шимчевээнде, туман арываанда, Севи суурга халдып кире бээр бис, эш Кол. Мен бодаарымга, олар ам даарта ол суурга черле доктаап хонар, а кежээликтей Салчак Калбакхөрекович дарга чугаа-даа чок улус чыып, илеткел кылып бээр боор. Ындыг болганда, Севи, Чаа-Сыра хемнерде, Хылбалыгда хөй тыва чон ону билбейн эрттирип тер, ооң соонда хомудаар, бис буруулуг болур бис. Ынчангаш дүрген барып чар тарадырдыр. Кандыг деп бодаар сен? —деп Андрей Васильевич суму даргазындан айтырган.

— Силерниң саналыңар-даа кончуг-ла шын-дыр, Андрей Васильевич. Ынчаарга саадаар херек чок, доп-дораан хаптаал, дөгертине тыртып алыр-дыр —деп, суму даргазы далаштырган.

— Ядыы кижи чүве баарда, чаңгыс чолдак куруң баглай тыртып ,аардан башка, чүнү дөгертинер боор—деп, Андрей орус улустуң үлегер чугаазын сөглээш, ол сүмени хүлээп алган.

Ол-ла дүн-хүн иштинде үш аъттыг кижи 70 ажыг километрни маң-биле эрткеш, ийизи Севи суурже кирген, бирээзи Севи хем иштинде аалдарже чар чедирип хапкан.

Кежээликтей апарганда, Севиден арбан даргазы Кол Хоялыр баштаан, кызыл тугун туткан, элээн хөй аъттыг улус Севи хем аксында суурга бо чизиредир челзип кирип келгеннер. Оларның аразында ол аалдың эң улуглары—хоочун аңчы-малчыннар: Чончуң, Хүрең-оол баштаан чычы торгу, далемба тоннарлыг он хире аныяк оолдар, кыстар келгилээн. Кызыл туктуг кижилер чедип кээрге, Севи суурнуң бичии кудумчузу безин аян-шинчи кире берген.

Тока дарга моорлап келген, ужуражылга хуралы болур дижип, чон суурнуң бичии клувунуң даштында кымыскаяк дег чыглып турган.

Кежээки чайгы хүн Хылбалыг арт дагларының кырынче олуруп бар чораан. Дээр шокар булуттарлыг сериин болза-даа, хем ол талазында Чеди-Угбалышкы тайгалар берзенипкен ышкаш, баштары кылаң аяс, адаанда ногаан аргалар кыры-биле кадак дег чугла көк туман шуужуп эртип турган.

Сууруңуң улуг эвес клувун орус, тыва чон чык долдур саадапкан. Хуралдың президиумунда суму даргазы, арбан даргалары, Совет хамаатылар комитединиң даргазы болгаш бир кызыл чычы-тоннуг, кылаң кара сапыктарлыг, ийи адыр чоон кежегелерин куруп эртир бадырыпкан кызыл-хүрең арыныг томаанныг кыс олурупканнар.

Салчак Тока дарга бодунуң илеткелинге Тываның иштики, даштыкы байдалдары-биле суурнуң, аалдарның келген чонун таныштырып, бодунуң Тожу, Севи дугайында онза сонуургалын бүгү тала-биле илередип, чыылганнарның мурнунга чаа сорулгаларны тодаргайы-биле чугаалап берген.

Хурал соонда клубка суурнуң орус аныяктарындан «Урожай» деп кыска шии көргүскен. Ында көдээ тараачын кижиниң чаа амыдыралын, ооң колхозка кирер деп белеткенип турарын көргүскен. Моон мурнунда-даа бо шиини өске-даа суурларның аныяктары клубтарга үндүрүп, колхоз амыдыралының дугайын чонга суртаалдап турган чүве-дир. Солун шии болган.

Шии төнери билек массалыг оюн эгелээн. Кижиниң хөйү дээрге демги хевээр клуб сыңмас. Клуб эргелекчизи ак-сарыг баштыг аныяк орус кыс чараш саглагар чажын кызыл ыргак дыргак-биле аткаар хап алган, эрес-шоваазы, ээлдек эвилеңи-даа аажок, оюнну башкарып, орус, тыва аныяктарны чыыра эвилелдеп, боду баштааш, ырлай каап, пляска теп каап чоруп турган. Массовик урут ол-ла хөгледип халып тура, танцылавышаан Салчак Токаның баарынга аяныг ээлдек чиңги-биле мөгейип каан. Улус шын-дыр дээнин илереди каттыржып адыш часкааш, харыы кылдыр танцылап бээрин даргадан үрүңейндир алгыржып оон-моон дилээн.

Салчак Тока дээрге ынчан чүгле үжен алды харлыг, от көс дег эрес дидим-даа, аныяк шевергин-даа, шериг хептиг, кылаң кара сапыктарлыг, көрүштүг-даа эр турган. Кижи танцыга харылаар мурнунда дээскиндир турган чоннуң ортузунче сапыктарын аянныг шыгырадыр базып, шериг куру-биле хөйлеңин эде-эде туткулап каап, оожум кылаштап үнүп кээп, ужуп үнүптеринге белеткенген ээзир ышкаш хере тепкеш, чугаалаан:

— Эштер, бүгүде чон, уттундурбас хурал эрттирип, солун шии көргүскениңерге улуу-биле өөрүп четтирдивис! Бистиң бо кежээки хуралывысты, шиивисти, бо танцы оюннарывысты шуптузун катай-хаара найыралдың кежээзи деп адаза кандыгыл деп санал бар-дыр дээрге, улус адыш часкап:

— Чүүлдүг!... Чүүлдүгдүр оо!—дижип, чир-шоң дүжүп ол саналды хүлээп алган.

Салчак танцызын теп эгелевээнде-ле, демги танцы теп хүлээткен кыс улус аразындан үне халып келгеш, чараш дорт буттарын эде баскылааш, база-ла дарганың чанынга келгеш:

— Мээн адым Маша, Мария Николаевна ийин—дээш, даргаже холун сунган.

— Орус ёзу-биле шын адаар болза мени Салчак Калбакхөрекович Тока дээр — дээш, урутунуң холун камныы-биле алгаш — четтирдим, Мария Николаевна, дамчыткан танцыңарны хүлээп алдым, харыылаайн — дээш, орус улустуң «Подгорная» дээр танцызын оожум эгелеп алгаш, чоорту-чоорту дүргедеп, дыка караштыр танцылап күүседирге, көрүкчүлер кончуг магадап, адыш часкап, шиицейндир хөөрежип тургулаан:

— Хок, бужар-ла хала, мынчаар бөөлденип кээрге, бажы канчап дээскиме бербес чүме боор хала, эр?! Мен болза чок, тендирип чоруй баар ийик мен—дижип, танцылап чорбаан тожу, маады эрлер даргазын дыка-ла кайгап магадааннар.

— Көрбес силер бе, арыг орустаар, ындыг кижи танцылап турда, казыргы дег болбайн канчаар! Болар орус чаңчылдың шуптузун билир болгай аан—дижип, орус эштер база кончуг магадаан турганнар.

Элээн танцылаан соонда, шупту ырлажып, кожамыктажып эгелээн. Улус аразындан ак-шокар аржыылын боой баглап алган, шала улгадып келген орус херээжен кижи эрестии-биле үне кылаштап келгеш, мынчаар кожамыктаан:

Топится, топится в огороде баня,
Парится, парится мой милёнок в бане.
Варится, жарится поросёнок дома.
Вертится, крутится мой муженёк дома.

Салчак Калбакхөрекович ол кожамыкты чарашсынып, адыш часкап, төрүттүнген чаңы-биле хөглүг каттырып-каттырып, оюн-баштакты улам хөрлээлетпишаан турган.

— Чаа, Хүт, Севи уруглары чоонган силер, ындынналдыр ырлап бадырып турунар —дигилээш, демги-ле чаңы-биле тывазынга баргаш, тывалай каап, орузунга баргаш, орустай каттылап, баштактанып чоруп турган.

Клубтуң ортузунда төгерикче көк болгаш кызыл торгу тыва тоннарлыг кыстар үнүп келгеш:

Сенчилени ээрлип баткан
Севи хемге төрээн-не бис,
ССРЭ-же өөрен дизе,
Сезиг-даа чок баар-ла бис.
Удазын дег шөйлүп баткан
Улуг Хүттүң уруу-ла бис,
Улуг черде сургуул дизе,
Уйгу-даа чок баар-ла бис

—деп, ырлажы каапкаш, улус аразынче эгенгензиг шимеш дээннер.

— Көрдүңер бе, бо кыстар чер чуртун мактап, өөрениринге күзеп, ону кожамыктап ырлажып турарлар-дыр — деп мактааш, Тока дарга ол ырның утказын орус эштерге очулдуруп берген.

Бо черниң аныяк-өскениниң чаа ёзу-биле эрестиг амыдырап чурттап, чаа культура революциязының идепкейлиг кыпсыкчылары болуп турарын ол найырал кежээзинге Салчак Калбакхөрекович көрген. Шынап-ла, 1930 чылдардагы Тываның аныяк-өскениниң революсчу чаа амыдырал дээш шимчээшкиннеринден Тожу чериниң аныяктары база-ла чыдып калбайн турган. Аныяктар бижикке өөренирин ге, чаа ыр ырлаарынга, оюннар организастаарынга ынчан дыка-ла идепкейлиг турган. Ол үеде Хүт, Севиге Көкей, Сереэдар, Лаакай, Серембил дээн ышкаш өске-даа аныяк чалыы-чараш кыстар чон ортузунда идепкейлиглер деп үргүлчү ададып турганнар. Олар—малчыннар болгаш аңчылар уруглары, боттары-ла өскелерни мурнап бижикке өөренип алгаш, араттарны номчуурунга бижиниринге өөредип турганнар.

Найыралдың кежээзинге келген оолдар, кыстарның эрес-шудургузун, чаа амыдыралче сундулуун магадап, Салчак Калбакхөрекович өөредилге, чаа амыдырал дугайын оларның-биле үр-ле хөөрешкен.

Дарганың ындыг бөдүүн, биче сеткилдиг, чугаакыр, оюн-баштак, улус хөглөдир тывызык, мерген чугаазынга орус, тыва аныяктар хандыкшып, оон үр-ле чарылбайн турганнар.

— Че, ам пляска теп көрүңерем, бо хире эрес улус ону теп үнүптерге, бир-ле хамаараак дег ужуп турар болгай аан—дигилеп, дарга аныяктарны кыпсып олурган.

Демги Мария баштаан аныяктар гармошкага үдеткеш, чижап танцылааш туруп берген — ана дамбыралаар чүве. Биеэ идепкейлиг аревэчи Серембил ам даргага кээп тепкен. Кижиң кезек хүлүмзүрүп, ыңай-бээр көрүп олура:

— Ам канчаар, чалаан болганда, думчукка тулганда чүү сугжу дээр ийик? — дээш бажын аткаар дырай туткаш, китель хөйлеңин, сапыктарын эде хере туткулааш, ээзир ышкаш ужугуп үнүпкен. Кылагар тапыктар ана дызыраар. Орус-даа, тыва-даа эрлер бараалгап-ла турган.

— Чок, чок, эрлер, аңаа быражыр кижи чок-тур!—дижип, көрүкчүлер Салчак даргазының танцылаарын пат магадап турган.

Найыралдың кежээзи оралтадыр доозулган. Ол-даа шынап-ла орус, тыва кижилерниң эп-найыралының улам-на кыдынап турарының херечизи болган. Ону Салчак Калбакхөрекович Токаның «Найыралдың кежээзи» деп адааны-даа черле таварылга эвес.

(Уланчылыг).

Каа-Хемниң Сарыг-Септе Культура бажыңында уран чүүл ажылдакчылары районнуң ажыл-ишчилеринге боттарының уран талантызын доктаамал бараалгадып турар. Ында уран чүүл коллективинде талантылыг аныяктар бар. Бот-тывынгыр артистерниң күүселделеринде тыва болгаш орус ырлар, хөөмей, сыгыт бар. «Долаана» деп танцыны бөлүк аныяктар күүседип турар. Баянга орус ырыларны баянист Александр Соломин ойнаарга, ыраажы Людмила Лыдкина хоюг үнү-биле аян тудкан. Зоя Намзырайның «Эглип келир куштарым» деп шүлүүнге бижээн ырыны Алена Ямбуужап база чараштыр ырлаан. Ол чап чаа чогааткан ырыны көрүкчүлер сонуургаан. Оон даараазында Джамал Карасал гитарага ойнап ора сыгырткан. Культура бажыңының ажылдакчылары Людмила Каабель биле Вера Звягина чаа ырыларны күүсеткеннер. Ол суурнуң интернационалчы концерти ынчаар уламчылап диңмиттиг адыш часкаашкыннарынга үдедип-ле турган.

ЧУРУКТАРДА: Каа-Хем районнуң Сарыг-Септе Культура бажыңынга болган концерттиң киржикчилери Людмила Каабель биле Вера Звягина ырлажып тур; аныяктар «Долаана» деп танцыны ойнап турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

КИЧЭЭНГЕЙНИ КИЖИЗИДИЛГЕЖЕ

Өөреникчилерниң өөредилге-кижизидилгезин экижидер талазы-биле Эрги-Барлык ортумак школазының башкылар коллективи элээн ажылдарны чорудуп турза-даа, четпестер ам-даа хөй дээрзин ниити школаның ада-иелер хуралынга демдеглээн. Ук хуралга школада төрелдер комитединиң даргазы Ш. Б.-Д. Куулар эрткен өөредилге чылында кылып чоруткан ажылының отчёдун илеткээн.

Уругларның өг-бүлеге кижизидериниң айтырыынга хамаарыштыр лекция, беседалар тус-тус класстарның ада-иелер хуралынга, агитквартираларга болуп турган. Чижээлээрге «Уругларның чараш аажы-чаңга кижизидери», «Өг-бүлеге ада кижиниң ролю», «Уруглар болгаш телевизор», «Арагалаашкынның хоразы» болгаш өске-даа. Школада берге кижизидилгелиг өөреникчилерниң саны ийи катап кызырылган.

А школаның бүгү-ниити өөредилгезиниң фондузунда көрдүнген акшаны чөп ажыглап, материалдыг байдалы берге өг-бүлелерниң өөреникчилеринге дуза чедиреринге ажыглаан. Ол эки болган. Ынчалза-даа ада-иелерниң школа-биле харылзаазы кошкак болганындан өөреникчилерниң кичээл үзер чоруу ам-даа хөй болуп артпышаан дээрзи хуралга демдеглеттинген. Ылангыя чамдык малчын ада-иелер дыштанылгада уругларын аалдарынче апаргаш, өөредилге оранчок эгелей бергенде школага чедирип кээр таварылгалар база бар. База бир четпес чүүл — өөреникчилерниң өөредилге эт-херекселинге камныг эвес болуп турары. Чамдык өөреникчилерниң ном-дептеринге хайгааралы, эдилели кошкак. Бо айтырыгже ада-иелер, башкылар кичээнгейни күштелдирери чугула.

Көдээ Советтиң доктаамал комиссиязы, депутаттар уруглар кижизидилгезинге хамаарышкан үстүнде четпестерни чайладыры-биле чогуур хемчеглерни ап, ону контрольга алыры күзенчиг. Ынчангаш хуралдың түңнелинде ада-иелер, башкылар коллективи төрелдер комитедин болгаш агитквартираларны дамчыштыр база өске-даа аргаларны ажыглап тургаш кижизидилге айтырыын экижидер шиитпирни хүлээп алган.

О. АКААЖЫК.

СОНУУРГАКТАРГА

ШВЕЙЦАРИЯНЫ «КЫЗЫП» ТУРАР

Италия биле ГФР Швейцарияны ийи таладан «кызып» турар. Бөлүк швейцар геологтар чоокта чаа ындыг түңнелге келген. Альпы республика чер картының ийи улуг девискээрниң аразында чыдар, а олар мурнуу база соңгу чүктен бот-боттарынче уткуй шимчеп бар чоруур. Ооң түңнелинде Швейцария чылдын-на 3 миллиметр хире «чырлып» турар.

УРУГЛАР САДЫГЛААШКЫНЫ

Уруглар садыглап турар кемниг организацияны Сицилияга сойгалап илереткен. Сөөлгү үеде чүгле «Сантаспмо-Тринита» деп сицилия эмнелгеден безин чаа төрүттүнген 40 уругну оорлааш, Италияның соңгу районнарынга болгаш даштыкыже саткан. Бир уругнуң өртээ — 15-тен 20 миллион лир чедир. Үүлгедиишкинге эмнелге ажылдакчылары база киришкен, олар бот-иелерниң уругларын оорлажып бериң турган.

АНЫЯК НАЙЫСЫЛАЛ

Бо чылдың сентябрьда Грецияга оон найысылалының 150 харлаанын демдеглээн. Ол элдептиг кылдыр сагындырар. Чүге дээрге амгы хоорайның турар черинге кижилер бистиң эрага чедир XVI чүс чылда-ла сууржуп эгелээн болгай. Оон ангыда Афины антика үезинде-даа, ортаа вектерде-даа найысылал турган. Ол хире бурун шагның хоорайының ындыг элдепсинчиг юбилейин тайылбырлаары бөдүүн. Херектиң ужуру чүдел дээрге, таптыг-ла чүс бежен чыл мурнунда чурт турк эжелелден хосталган соонда. Афины хоорайны база катап чурттуң кол хоорайы кылдыр чарлаан чүве-дир.

ТВ

НОЯБРЬ 28-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Чалыыларның чогаадылгалары 9.25— «В лесах под Ковелем». Уран-чечен телефильмниң 1-ги серияы. 10.30 — «Аяң-чорукчулар клуву». 11.35 — Телемедээлер. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Албанияны фашистиг эжелекчилерден хостааның 40 чылы. 15.00 — «Фридрих Энгельс». 15.45 — Концерт. 16.00 — Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, география эртемнериниң доктору И. Д. Папанин-биле школачыларның ужуражылгазы. 16.35 —Док. фильм. 17.45 — Бистиң садывыс. 18.15 — Хөглүг нотажыгаштар. 18.30 — Док. фильм. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Мультфильм. 19.20 — Делегей болгаш аныяктар. 19.55 — «В лесах под Ковелем». Уран-чечен телефильмниң 2-ги серияы. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Документалдыг экран». 22.35 —Концерт. 22.45—Бөгүн делегейде. 23.05 — 00.45 — Футбол. УЕФА-ның кубогу дээш. «Спартак». (Москва) — «Кельн» (ГФР).

ИИИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.15 — Док. телефильм. 8.35— Николай Асеевтиң шүлүктери. 9.15; 13.55 — Немец дыл. 9.45 — Эртем-нептерелдиг фильм. 10.05 — «Бойдус дугайында» дайчыдылганың почтазы. 10.35; 11.40 — Төөгү. 9-ку класс. 11.05 — Шыдыраа школазы. 12.10 — Ниити биология. 9-ку класс. 12.40 — Н. А. Некрасовтуң лирикасы. 9-ку класс. 13.10 —«Билир болгаш кылып билир». 13.40 — Эртем-нептерелдиг фильм. 14.25 — Драматургия болгаш театр. 15.25—15.30 — Телемедээлер.

18.00 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Уругларга фильм. 18.30 — Концерт. 19.00 — Делегейде болуушкуннар дугайында беседа. 19.10 — «Азия төвү». 19.40 — Телемедээлер. 19.50 — Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.20 — «Аныяктарның хостуг үезиниң дугайында чугаа». 20.50 — Улустуң аялгалары. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Карусель». Уран-чечен телефильм. 23.00—23.45 — Док. телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Агаар

Республикага шокар булуттаар, чагбас. Хат кошкак. Дүне агаарның температуразы 33—38, чамдык черлерге 23—28 градус соор. Хүндүс 20—25, чамдык черлерге 10—15 градус соок болур.

Кызылга чуга булуттаар, чагбас. Дүне агаарның температуразы 36—38, хүндүс 23—25 градус соор.

КИНО

НОЯБРЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Развод так развод» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Умеющий молчать» 15.00, 17.40, 20.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «На асфальте коней пасла» 14.30, 16.20, 18.10, 19.50 шактарда.

Хөгжүм-шии театрынга

28. «КЫЗЫЛ БӨРТЧҮГЕШ» Е. Шварц.
Тоол.
Эгелээри 10 шакта.

28. «АҢЧЫ-КАРА БОЛГАШ АҢГЫР-ЧЕЧЕК» Л. Гаврилова
Ийи кезектиг тоол-шии.
Эгелээри 18 шакта.

Коллективтиг чагыгларны 2-25-49 болгаш 2-35-88 телефоннар дамчыштыр хүлээп ап турар.

Тыва шиилерни орус дылче очулдуруп турар. Касса 10 шактан 19 шакка чедир ажылдаар.

Тыва АССР-ның ИХМ-ниң КАИ килдизиниң Кызыл хоорайда КАИ-ниң бүрүткел-шылгалда салбыры 1984 чылдың ноябрь 20-ден эгелээш, даразында расписание-биле ажылдап турарын организацияларга, бүдүрүлгелерге, албан черлеринге болгаш чурттакчыларга дыңнадып турар:

ВТОРНИК, ЧЕТВЕРГ

Хууда автотранспортту бүрүткээр. Документилерни хүлээп алыр болгаш бээр үези—10-дан 20 шакка чедер.

СРЕДА, ПЯТНИЦА

Күрүне автотранспортун бүрүткээр. Документилерни хүлээп алыр болгаш бээр үези—9-тан 18 шакка чедир.

ВТОРНИК, ЧЕТВЕРГ

Чолаачы шынзылгаларын болгаш чолаачы шынзылгаларының талоннарын солуур. Документилерни хүлээп алыр болгаш бээр үези—10-дан 20 шакка чедер.

СУББОТА

Хууда автотранспортту бүрүткээр. Документилерни хүлээп алырының болгаш бээриниң үези — 9-тан 15 шакка чедер.

Чолаачы шынзылгазын чидирген кижилерниң шылгалдазы болгаш экспертиза кылыры-биле хүлээп алыры. 9-тан 15 шакка чедер.

ВОСКРЕСЕНЬЕ, ПОНЕДЕЛЬНИК
дыштаныр хүннер

Хууда автотранспортту бүрүткээн соонда техпаспортту болгаш номер демдектерин документилер-биле калы доразн бээр. Документилерни алырда паспортту азы автотранспортун ээзиниң шынзылгазын көргүзер ужурлуг.

КУРАВТОИНСПЕКЦИЯ.

ЧАРЛАЛДАР

Күрүнениң Кызылда педагогика институдунуң математика кафедразының чанында ККПИ-ниң физика-математика факультединге өөренирин күзеп турар кижилерге математика талазы-биле бот-өөредилгелиг белеткел курузун организастап турар.

Аңаа республиканың школаларының онгу класстарының өөреникчилерин болгаш ажылдап турар ортумак билиглиг аныяктарны хүлээп алыр.

Математика кафедразының эргелекчизиниң адынга бижээн болгаш чурттап турар черин айыткан билдириишкиниң даразында адресче чорудар:

667000, Кызыл хоорай. Ленин кудумчузу, № 34, ККПИ. Математика кафедразының эргелекчизинге.

МИНУСИНСКИНИҢ БУХГАЛТЕРИЯ ШКОЛАЗЫ

Үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бухгалтерлерин өөредип, белеткээриниң хүндүскү болгаш кежээки салбырларынга 1984—1985 өөредилге чылында сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар.

Сургуулдарны чыырын декабрь 1-де болгаш 15-те чорудуп турар.

Школага өөренирин күзээннерни ажыл-агыйлардан чоруткаңын ёзугаар база бодунуң күсели-биле шылгалда чокка хүлээп алыр.

Школаның адрези: Минусинск хоорай. Кызыл партизан кудумчузунуң № 11 бажыңда, телефон 2-06-08.

Редакцияның адрези:

667000. Кызыл Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-25-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47 корректорларының 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45 солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2089.

Тыва АССР-ның Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1;

ТС—00599